

II. FRIEDRICH VON HOHENSTAUFEN'İN İSLAM DÜNYASI İLE İLİŞKİLERİ VE ARAPÇA KRONİKLERE YANSIMASI

GÜMEÇ KARAMUK*

- I. *Konu çerçevesi.* I.1: II. Friedrich'in veliahtlığı döneminde Avrupa. I 2: 12. yüzyılın sonlarından II. Friedrich'in Haçlı Seferine kadar Doğu'daki siyasal ortam.
- II. *Friedrich'in İslam kültürüyle ilişkisi.* II.1: Friedrich'in Sicilya'da İslam kültürüyle ilişkileri. II.2: Friedrich'in Haçlı Seferi. II.3: Haçlı Seferinden sonra Friedrich'in Doğu ile ilişkileri.
- III. *Friedrich'in Doğu ile kurduğu manevî bağ.* III.1: Siyasal model olarak Doğu. III.2: Friedrich'in kişisel merakları.
- IV. *Arap kaynaklarına göre II. Friedrich.* IV.1: Değerlendirilen Arap kaynaklarının karakteristiği. IV.1. a) Çağdaş kaynaklar. IV.1. b) Daha geç kaynaklar. IV.2: Doğu kaynaklarına göre Friedrich'in kimliği. IV.3: Friedrich'in bilim merakının anlatılışı. IV.4: Friedrich'in dış görünümü, davranışı ve dinî inançlarının anlatılışı. Sonuç: Arapça kroniklerde beliren Friedrich imgesinin değerlendirilmesi.

Kısaltmalar

- BF J.F. Böhmer, *Regesta Imperii, V: Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV., Friedrich II. ..., 1198-1272 ...*, yay. J. Ficker ve E. Winkelmann, 1. bölüm, Innsbruck 1881.
- EI² *Encyclopédie de l'Islam*, Nouvelle Édition, Leiden/Paris 1978.
- Gestes Philippe de Navarre & Gérard de Monréal, *Les Gestes des Chiprois*, yay. G. Raynaud, *Société de l'Orient Latin*, Série historique, V, Genève 1887.
- HB *Historia diplomatica Friderici Secundi*, yay. J.L.A. Huillard-Bréholles, 7/12 c., Paris 1852-1861.
- HC *A History of the Crusades*, gen yay. K.M. Setton, II: *The Later Crusades, 1189-1311*, yay. R.L.Wolff ve H.W. Hazard, Madison/Milwaukee/London 21969.

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fak. Tarih Böl. Öğretim Üyesi.

- İA* *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1943-.
- MGH, Ss.* *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, 1826-.
- Reinaud J.F.Michaud, *Bibliothèque des croisades*, IV: *Extraits des historiens arabes*, yay. M. Reinaud, Paris ²1829.
- RH* *Revue historique*
- RHC, occ.* *Recueil des historiens des croisades, historiens occidentaux*, Paris 1844-1895.
- RHC, or.* *Recueil des historiens des croisades, historiens orientaux*, Paris 1872-1884.
- ROL* *Revue de l'Orient Latin*

I. Konu çerçevesi

I.1 II. Friedrich'in vefatı döneminde Avrupa

Kutsal Roma-Alman İmparatoru VI. Heinrich Norman krallığını fethederek Sicilya kralı da olunca, Hohenstaufen hanedanının elinde bulunan İmparatorluk, önde gelen bir Akdeniz gücü olarak evrensel bir konuma erişmişti. İmparatorluğun ağırlık noktasını güneye kaydıran ve böylece Sicilya'nın İmparatorluğa katılması ihtimalini gündeme getiren İmparatorluk-Sicilya "personel birliği", tek bir güç tarafından çembere alınan Roma Kilisesini tehdit ediyordu. Heinrich'in, Sicilya kralının veraset hakkını İmparatorluk için elde etme ve böylece Stauferlerin babadan oğula geçen, Akdeniz kıyılarına kadar uzanacak bir dünya egemenliği tasarıları, Tevcih Kavgasından beri birbirlerinin rakibi olan İmparatorluk ile Papalığın arasını daha da açmıştı¹. Ancak, VI. Heinrich'in ölümüyle (28.9.1197)² Stauferlerin bu evrensel konumları çöktü, ve Kilise bu çatışmadan galip güç olarak sıyrıldı. Veraset hakkından dolayı Sicilya o zaman henüz üç yaşını doldurmamış olan Friedrich'e düştü³. Onun yerine önce annesi, VI. Heinrich'in dul eşi ve Sicilyateyn'in ünlü Norman kralı II. Roger'nin kızı Constance, yönetimi ele aldı. Constance Sicilya krallığında Stauferlerin hükümdarlığını kurdu ve Kilise'nin süzrenliğini tanıdı. Ölümünden sonra (27.11.1198)⁴ kendisinin vasiyetnamesine uygun olarak Papa III. Innocen-

¹ F. Kampers, *Friedrich II.*, Bielefeld/Leipzig 1929, s. 9-20; Th. Toeche, *Kaiser Heinrich VI.*, Darmstadt 1965, s. 396-399, 436; E.N. Johnson, *The Crusades of Frederick Barbarossa and Henry VI*, *HC*, II, s. 117.

² *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 891; BF, 511 h.

³ 26.12.1194'te doğdu. *Chronicon Siculis*, a.y.; BF, 511 b.

⁴ *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 892; HB, I1, s. 21.

tius krallığın naipliğini ve Friedrich'in vesayetini üstüne aldı, ta ki Friedrich'in 26.12.1208 tarihinde rüştü ilân edilene kadar⁵.

I.2 12. yüzyılın sonlarından II. Friedrich'in Haçlı Seferine kadar Doğu'daki siyasal ortam

Eyyübî hanedanının⁶ kurucusu Salâhaddin'in⁷ ölümünden sonra mülkü oğulları ve kardeşi el-Âdil⁸ arasında bölüştürülmüş, ancak el-Âdil yeğenlerinin topraklarını ele geçirmek için aralarındaki sürtüşmelerden yararlanmasını bilmişti⁹. Oğullarından bizi konumuz çerçevesinde ilgilendirenler (el-Kâmil, Mısır meliki¹⁰; el-Muazzam, Şam meliki¹¹; el-Eşref, Elcezîre meliki¹²)¹³ önce Haçlılara karşı işbirliği halindeydiler ve bunları 1221'de Dimyat'tan attılar¹⁴, ama az sonra aralarında kavga başladı¹⁵. El-Kâmil ile el-Eşref ortanca kardeşleri el-Muazzam'a karşı birleşirken, el-Muazzam da Celâleddin Harezmsah Mengübertü¹⁶ ile 1226 yılının başlarında işbirliğine girdi¹⁷. Ancak, topraklarının bir kısmı Celâleddin tarafından işgal edilen el-Eşref, el-Muazzam'dan barış dilemek zorunda kaldı¹⁸.

⁵ BF, 598 a.

⁶ C.H. Becker, "Eyyübiler" md., *İA*, IV, s. 424-429.

⁷ Sobernheim, "Salâh-ad-Din Eyyübî" md., *İA*, X, s. 103-110.

⁸ *Ibn Khallikân's Biographical Dictionary*, Arapçadan çev.: Baron Mac Guckin de Slane, 4 c., Paris/London 1843-1871, III, s. 235-239.

⁹ Makrîzî, *Histoire d'Égypte*, Fr. çev.: E. Blochet, *ROL*, IX, Paris 1902, s. 66 v.d.; H.A.R. Gibb, *The Aiyübid*, *HC*, II, s. 693-696.

¹⁰ *Ibn Khallikân*, III, s. 240-248; Makrîzî'yi aktaran R. Röhricht, *Beiträge zur Geschichte der Kreuzzüge*, I, s. 94-101 (bu ciltte M. Amari, *Biblioteca arabo-sicula* çeviri derlemesinden seçmeler var); Makrîzî, *ROL*, s. IX, s. 473 v.dd.; H.L. Gottschalk, "Al-Malik al-Kamil" md., *EP*, IV, s.543 v.d.

¹¹ *Ibn Khallikân*, II, s. 428-430; İbn Vâsil'i akt. Makrîzî, *ROL*, IX, s. 512, dn. 1; M. Sobernheim, "Melik-ül-Muazzam" md., *İA*, VII, s. 673 v.d.

¹² *Ibn Khallikân*, III, s. 486-493; C.H. Becker, "Eşref" md., *İA*, IV, s. 395.

¹³ Ibn-Alatyr, *Kamel-Allevarykh*, *RHC*, or., II, s. 149 v.d.; Makrîzî, *ROL*, IX, 470 v.d.

¹⁴ Makrîzî-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 94-96, 101-109; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 475-493; Abou Chamah, *Le livre des deux jardins*, *RHC*, or., V, s. 85; Th. C. Van Cleve, *The Fifth Crusade*, *HC*, II, s. 377-428.

¹⁵ Kavganın sebepleri için bk. H.L. Gottschalk, *Al-Malik Al-Kâmil von Aegypten und seine Zeit*, Wiesbaden 1958, s. 115 v.dd.; E. Kantorowicz, *Kaiser Friedrich II.*, 2 c., Düsseldorf/München 1963, I, s. 168, Salâhaddin'i el-Âdil ile, el-Eşref'i de el-Muazzam ile karıştırıyor.

¹⁶ M.H. Yınanç, "Celâleddin Harzemşah" md., *İA*, III, s. 49-53; J.A. Boyle, "Djalâl al-din Khwârazm-Shâh" md., *EP*, II, s. 403.

¹⁷ Makrîzî, *ROL*, IX, s. 503, 509.

¹⁸ *Ibn Khallikân*, III, s. 242.

El-Muazzam kendisini tutsak olarak Dimaşk'ta on ay kadar oyalayıp el-Kâmil'e karşı yardım sözü vermeye zorladıysa da¹⁹, el-Eşref Mayıs 1227'de serbest bırakıldıktan sonra sözünü geri almıştır. El-Muazzam'ın güçlü Harezşah ile kurduğu ittifak el-Kâmil'i tehdit ediyordu. El-Eşref kendisine yardım edebilecek durumda değildi; ayrıca Haçlıların her an saldırabileceklerini hesaba katmak zorundaydı²⁰. Diğer Eyyubî ümerasından da yardım bekleyemediğinden, güvenini sağlayabilmek için, Haçlılarla anlaşmayı kaçınılmaz görmüş ve uzun süredir sefer hazırlıkları içinde bulunduğunu bildiği Kutsal Roma-Alman İmparatoru, Sicilya ve Kudüs kralı²¹ olan II. Friedrich'ten destek istemiştir. Doğu'da Friedrich, gerçeğe uygun olarak, Avrupa'nın en güçlü hükümdarı olarak tanınmaktaydı. Defalarca Haçlı Seferini ertelemesinden dolayı Kilise ile bazı anlaşmazlıklar içinde olduğu ve ayrıca Müslümanlar ile sıkı ilişkiler sürdürdüğü bilinmekteydi²². Böylece el-Kâmil Frank tehlikesini uzaklaştırıp, dikkatini el-Muazzam ve Celâleddin'den gelmesini beklediği bir saldırıya karşı toplayabilirdi. 1227 yılının başlarında Emir Fahreddin Yusuf'u elçi olarak Friedrich'e göndererek, Akkâ'da boy göstermesi için teklifte bulundu ve yardımının karşılığı olarak, Kudüs dahil, Salâhaddin'in bütün fetihlerini geri vereceğine dair söz verdi²³. Ebülfidâ, İbn Kesîr, Baybars ve Makrîzî'nin yorumlarına göre, el-Kâmil bu adımı atmakla, el-Muazzam'ı Frankların yaklaşımları karşısında niyetinden caydırmak ve kendi tarafına çekmek istemiştir²⁴. El-Muazzam, ağabeyinin Friedrich'ten yardım istediğini öğrenince, hutbeyi artık el-Kâmil'in yerine Celâleddin'in adına okutmakla ve sikkeyi onun adına bastırmakla, kendisini açıkça Celâleddin'in vassali ilân etti²⁵; sonra da el-Eşref'e mektup yazarak, onu tekrar kendi tarafına çekmeye çalıştı²⁶. El-Eşref ise olumsuz cevap vererek, Celâleddin'e yaklaştı-

¹⁹ Makrîzî, *ROL*, IX, s. 508 v.d.

²⁰ Gibb, *HC*, II, s. 700 v.d.

²¹ Bk. *aç.* s. 457.

²² Blochet, *ROL*, IX, s. 51-53.

²³ Al-Aîni, *Le Collier de Perles*, *RHC*, *or.*, II, s. 184; İbn Kesîr'i akt. Aynî *RHC*, *or.*, II, s. 185 v.d.; Baybars'ı akt. Aynî, *RHC*, *or.*, II, s. 186 vd.; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 509; İbn Vâsıl'ı akt. Makrîzî, *a.y.*, dn. 3.

²⁴ *Annales et l'autobiographie d'Abou'l-Feda*, *RHC*, *or.*, I, s. 103; Abulfedae *Annales Muslemici*, arabice et latine opera, 5 c., yay. J.J. Reiske, Hafniae 1789-1794, IV, s. 335; İbn Kethir, *a.y.*; Beïbars, *a.y.*; Makrîzî-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 96.

²⁵ Makrîzî, *ROL*, IX, s. 510; Makrîzî-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 96 v.d.; al-Aîni, *RHC*, *or.*, II, s. 184.

²⁶ İbn Kethir ve Beïbars, *a.y.*; İbn Kesîr'i Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 88; Abou'l-Feda, *RHC*, *or.*, I, s. 102.

ğından dolayı kendisine sitem etti²⁷. El-Kâmil, el-Muazzam'ın Celâleddin ile ittifak kurduğunu öğrenip kardeşine karşı bir sefere çıktığında, el-Muazzam kendisine Ağustos 1227'de alaylı bir mektup gönderdi:

“Ulu Tanrı'ya yemin ettim ki, bana saldırmak için yaklaşacağın her bir kademe karşılığı, fakirlere sadaka olarak bin dinar dağıtacağım, çünkü bütün ordun, elimdeki mektupların kanıtladığı gibi, bana bağlıdır; seni ve ordunu esir alacağım!”²⁸

Makrîzî'nin dediğine göre²⁹, el-Muazzam bu mektubu ağabeyine gizli tutulmak üzere göndermiş; açıklamak üzere ise bir başka mektup yazmış:

“Ben senin kulunum, seni saymaktan ve süzrenim kabul etmekten vazgeçmedim. Beni, istemediğim halde sefere sevketmen ve bana karşı savaşmaya gelmen hiç doğru olmaz. Vassallerinin en önde geleniyim ve Suriye ile doğu eyaletlerinin hâkimleri arasında birinci hizmetkârım.”³⁰

Bu ikinci mektubu el-Kâmil emirlerine açıklayıp Kahire'ye döndü³¹, çünkü gizli tutulmak üzere gönderilen mektupta el-Muazzam, el-Kâmil'in ordusu hakkında gerçeği söylemişti. Resmî yazıyla el-Muazzam ağabeyine itibarı sarsılmadan seferini kesme fırsatı veriyor gibi görünse de, kendi çıkarına da hizmet etmiş oldu, çünkü kendisi de o sırada diğer Eyyübîlerin desteğinden emin olamadığından, bir savaşı göze alamıyordu.

Kısa bir süre sonra, 1227 yılının yaz aylarında, Friedrich'in elçisi, Palermo başpiskoposu Berardo³², aralarında İmparatorun has atı olan kıy-

²⁷ Baybars'ı akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 187; İbn Vâsil'ı akt. Makrîzî, *ROL, IX*, s. 509, dn. 3.

²⁸ Makrîzî, *ROL, IX*, s. 510; R. Röhricht, *Geschichte des Königreichs Jerusalem 1100-1291*, Innsbruck 1898, s. 767, mektubun sonunu farklı aktarıyor: “... senin kendi birliklerinin yardımıyla seni esir alacağım.”; al-Aîni, *RHC, or.*, II, s. 184.

²⁹ Makrîzî, *a.y.*

³⁰ Makrîzî, *a.y.*; Röhricht, *Jerusalem, a.y.*'deki farklı çeviri: “Ben senin kulunum, ve bu itibarla hiç bir zaman dostluğun ve madun olmanın görevlerinden kaçınmadım; bana karşı bu sefere giriştiğini düşünmem, sana haksızlık etmek olurdu, çünkü Suriye'nin ve Doğu'nun hâkimleri arasında, sana yardıma koşacak ve senin sancağını izleyecek ilk kişi ben olurum.”

³¹ Al-Aîni, *RHC, or.*, II, s. 185.

³² Arap kaynaklarında ad verilmeksizin tek bir elçiden söz ediliyor. Makrîzî, *ROL, IX*, s. 511; ayn., Reinaud, s. 427 ve dn. 1. Röhricht, *Jerusalem*, s. 768, Gottschalk, *Al-Malik Al-Kamil*, s. 144, S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3 c., Tkç. çev. F. Işıltan, Ankara 1986-

metli hediyelerle, el-Kâmil'in sarayına vardı ve orada onur verici bir kabul gördü. "Frank kralı"nın³³ elçisi olarak Arapların gözünde büyük bir itibara sahipti. Bu şüphesiz Arapların, henüz sadece rivayete dayanarak tanıdıkları Friedrich hakkında besledikleri tasavvura da ışık tutar. Onlara göre, Avrupa'nın bütün Hıristiyan hükümdarları arasında Friedrich'in özel bir yeri vardı. Nitekim Makrîzî gibi bir Arap tarih yazıcısının, Friedrich'in elçisinin gelişini, hediyeleri ve el-Kâmil'in mukabelesini başka haberler arasında kısaca zikretmeyip, daha ayrıntılı biçimde anlatması, bu ilgiye bir örnek oluşturur:

"O yıl (624 = 1226/27)³⁴ Frankların kralının elçisi geldi; Sultan el-Melik-ül-Kâmil'e çok kıymetli ve zengin hediyeler getirdi; ona başka şeylerin yanı sıra birçok at verdi ki, bunların arasında taşlarla kakma altın bir eyerle kralın kendi atı da vardı. El-Kâmil takviye ile (ikame) elçiyi karşılamak üzere İskenderiye'den Kahire'ye giden yola koyuldu. El-Melik-ül-Kâmil elçiyi Kahire yakınlarında bizzat karşıladı, ona büyük bir saygı gösterdi ve ikametgâh olarak vezir Safiyeddin İbn Şakir'in evini verdi. Sonra Frankların kralına hediyeler göndermekle meşgul oldu; bunların arasında kendisine gönderilmiş olan hediyelerin değerini fazlasıyla aşan, Hindistan'dan, Yemen'den, Irak'tan, Suriye'den, Mısır'dan, İran'dan gelen hediyeler vardı."³⁵

1987, III, s. 161., ve Van Cleve, *The Crusade of Frederick III*, *HC*, II, s. 449, Berardo'nun yanı sıra, bu çalışmada kullanılmış olan malzemenin dışında bir kaynak göstermeden, Acerra kontu (Aquino) Thomas'ı zikrediyorlar. Kantorowicz, *Kaiser Friedrich II.*, I, s. 168, ve E. Winkelmann, *Kaiser Friedrich II.*, 2 c., Darmstadt 1963, II, s. 10, sadece Berardo'dan söz ediyorlar. Thomas, Friedrich'in Suriye bajulusuydu (hükümdarın, kendisine bağlı olan bir yörede temsilcisi). J.L. La Monte, *Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem, 1100 to 1291*, Cambridge/Mass. 1932, s. 58, Thomas'ın bu göreve tayinini 1227 yılında gösterirken, M. Nickerson Hardwicke, *The Crusader States, 1192-1243*, *HC*, II, s. 542, Thomas'ın 1226'da tayin olduğunu ve 1227'de Alman Haçlı birlikleriyle Akkâ'ya vardığını söylüyor. BF, 1695, Berardo'nun Thomas ile birlikte Temmuz'da yola çıkmış olabileceğine işaret ediyor.

³³ Arap kronistleri Friedrich için sıkça bu ünvanı kullanıyorlar.

³⁴ Fransızca metinde yer alan bu açıklamayı genişletecek olursak, 624 yılının 22.12.1226'dan 11.12.1227'ye kadar sürdüğünü göz önünde tutarak, sadece bu elçiliğin değil, daha önce de Fahreddin'in Friedrich'e gönderilişini de 1227'de kabul etmek gerekir. Van Cleve'nin de (*Crusade of Fred.*, *HC*, II, s. 449, dn 69) dayandığı kronikler her iki elçiliği 624 yılına kaydettiklerine göre, Fahreddin'in misyonu 1226'ya yerleştirilmemeli (bk. yuk. dn. 23).

³⁵ Makrîzî, *ROL*, IX, s. 511.

Bu ziyaretten sonra başpikopos Berardo, el-Kâmil'in Friedrich'e Kudüs'ü devredeceğine dair verdiği söze, buranın hâkimi olan el-Muazzam'ın rızasını almak için Ekim 1227'de Dimaşk'a gitmişti. Böylece Friedrich, birbirleriyle rekabet halinde olan her iki Eyyubî tarafla iyi ilişkiler içinde bulunmak amacıyla, Hıristiyan düşmanı olarak tanınan Şam meliki ile de anlaşmak istiyordu. Ancak el-Muazzam, Friedrich'in elçisini:

“Efendine, kendisi için kılıcımdan başka bir şeyimin olmadığını söyle!”³⁶

sözleriyle geri çevirmiştir. Frankların yaklaştıklarını öğrenince, son kaleleri yıkmak için Kudüs'e gitmiş ve buranın hisarlarıyla diğer kaleleri tahrip etmiştir³⁷.

Berardo'nun Dimaşk'a gitmesinden tedirgin olan el-Kâmil, Friedrich'in gelmesini hızlandırmak amacıyla, Emir Fahreddin'i aynı günlerde tekrar Sicilya'ya Friedrich'in yanına gönderdi³⁸; ancak kısa bir süre sonra kardeşi el-Muazzam 12.11.1227 tarihinde ölünce³⁹, bu adımı attığına pişman oldu. El-Muazzam'ın halefi, genç⁴⁰ ve siyasette deneyimsiz olan oğlu el-Nâsır Davud⁴¹, amcası el-Kâmil'den barış istedi. El-Kâmil kendisine hil'at ve sancak göndermekle beraber, Şevbek (Kerak) kalesinin devredilmesini istedi. El-Nâsır'ın bu isteğe uymamasından sonraki gelişmeler, el-

³⁶ İbnülcevzi'yi akt. Ebû Şâme, *RHC, or.*, V, s. 185; İbn Kesir'i akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 186; İbn Kesir'i akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 88; Ebû Şâme'yi akt. Aynî, *RHC., or.*, II, s. 186; Ebû Şâme'yi akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 88; Krş. HB, III, s. 73-75: IX. Gregorius'un Kardinal Romanus'a yazdığı 4.8.1228 tarihli mektup, her iki hükümdarın karşılıklı elçiliklerinden kendisinin haberdar olduğunu gösteriyor.

³⁷ Makrîzî, *ROL*, IX, s. 511; Gibb, *Aiyübids*, *HC*, II, s. 701.

³⁸ Makrîzî-Reinaud, s. 427.

³⁹ *Ibn Khallikân*, II, s. 429; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 512; Makrîzî-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 97; Gestes, s. 37; Ryccardus de S. Germano, *Chronica regni Siciliae*, yay. G. Pertz, *MGH, Sr.*, XIX, s. 349/sat. 28; Albricus, *Chronica Albrici monachi Trium Fontium*, yay. P. Schleffer-Boichorst, *MGH, Sr.*, XXIII, s. 925/sat. 13-14; HB, III, s. 58, dn. 1. Araştırmalarda ölüm tarihi 12.11.1227 (Röhricht, *Jerusalem*, s. 769; Gibb, *a.y.*) ve 11.11.1227 (Runciman, III, s. 162) olarak veriliyor. *EP'*da I Zilhicce 624/12 Kasım 1227 yazıyor (IV, s. 543). *İA* ise 12 Zilhicce 624/ 12 Teşrin II 1227 (VII, s. 674) ve 1 Zilkade 624/12 Teşrin II 1227 (IX, s. 85) biçiminde, her iki kayıta da hicri tarihi yanlış bildiriyor.

⁴⁰ Arap kaynakları 21 yaşında olduğunu (*Ibn Khallikân*, II, 430: Aralık 1206'da doğduğunu belirtiyor), Batı kaynakları ise 12 yaşında olduğunu söylüyorlar (*L'Estoire d'Eracles*, *RHC. occ.*, II, s. 365; Albricus, *MGH Sr.*, XXIII, s. 945, sat. 13).

⁴¹ K.V. Zettersteen, “Nâsir (1)” md., *İA*, IX, S. 85 v.d.; Baybars'tan akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 186; krş. Makrîzî, *ROL*, IX, s. 513, dn. 1.

Kâmil'in 1228 yılının Temmuz ayında Suriye'ye girmesine ve Kudüs ile Nablus'u fethetmesine yol açtı⁴². Kardeşi el-Eşref'e bu hareketinin gerekçesini Franklara karşı güvenlik tedbiri olarak açıkladı:

“Hıristiyanlara karşı savaşmak için buraya gelmiştim; ülke savunmasızdı; Franklar, surlarını yıktığımız Sayda'yı yeniden inşa etmişlerdi. Biliyorsun ki, amcamız Salâhaddin Kudüs'ü fethetmekle bize her zaman için ünlü bir isim bıraktı. Franklar Kut-sal Şehri geri almış olsalardı, bizim için ebedî bir ayıp olacaktı; torunlarımızın nezdinde anımız ilelebed lekelenmiş olacaktı. Amcamız tarafından kazanılmış saygınlığı yitirmiş olarak, Allah'ın huzurunda ve insanların gözünde hangi itibara sahip olacaktık? Franklar aldıklarıyla yetinmeyecek, başka şeyler almak isteyeceklerdi. Ne var ki, sen buraya geldiğine göre, benim varlığım gereksiz. Ben Mısır'a döneceğim; Suriye'yi savunmak sana düşecek. Kimse benim hakkımda kardeşime karşı savaşmak için geldiğimi söylemeyecek, hâşa!”⁴³

El-Nâsır bu defa el-Eşref'ten el-Kâmil'e karşı yardım istedi; fakat ikisi de yeterince güçlü olmadıklarının bilinciyle, Mısır sultanından yardım dilemeye karar verdiler. El-Eşref arabulucu olarak el-Kâmil'in yanına gittiğinde, ağabeyi onu kendi davası için kazanmayı başardı ve 10.11.1228 tarihinde iki kardeş Tell el-acûl'de yeğenlerinin topraklarını bölüşmeye karar verdiler⁴⁴.

Bu arada Friedrich 7.9.1228⁴⁵ tarihinde Akkâ'ya varmıştı; Arap kaynaklarının belgelediklerine göre de, el-Kâmil artık çok müşkül bir durumda bulunuyordu, çünkü el-Muazzam'ın ölümüyle, İmparatorun gelmesine gerek kalmamıştı.

⁴² Ibn-Alatyr, *RHC, or.*, II, s. 175; Röhricht, *Jerusalem*, s. 777-779; Runciman, III, s. 162, Gibb, *a.y.*

⁴³ Ibn-alatir, Reinaud, s. 428; Fr. çev. (“sen” yerine “siz” kullanılmış); Alm. çev.: Röhricht, *Jerusalem*, s. 778, dn. 2.

⁴⁴ Ibn-alatir, Reinaud, *a.y.*; Makrizi-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 97; Ibn Alatyr, *RHC, or.*, II, s. 175 v.d.; Marîzî, *ROL*, IX, s. 514-518.

⁴⁵ *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 901; “Chron. Sic.”i içeren (s. 201-204) Philip de Novare, *Frederick the Second and the Ibelins*, çev. J.L. La Monte ve M.J. Hubert, New York 1936, s. 203; her iki metine göre Friedrich 6.9.1228'de Akkâ'ya varmış sayılıyor, ancak Winkelmann, *Kaiser Friedrich II.*, II, s. 90, dn. 6, bunun doğru olamayacağını gösteriyor. Doğru tarihin kaynakları: BF, 1732 x; *Estoire d'Eracles*, s. 367-369.

“İmparator geldiği zaman, el-Muazzam artık yaşamıyordu; bundan böyle de İmparatorun varlığı, el-Kâmil için bir yara içinde kalan bir ok gibiydi...”⁴⁶

“El-Kâmil’in ricası üzerine yola çıkmış olan Kral-İmparator o sırada Akkâ’ya vardı. El-Kâmil çok korktu, çünkü kendisini onunla savaşmak için çok güçsüz hissediyordu...”⁴⁷

El-Kâmil Friedrich’e Kudüs’ün ve başka yerlerin devredilmesine dair söz vermişti ve bu sözü tutmadığında, İmparatorun diğer Eyyubilerle bağlantı kurmasını ve bunların ortak saldırısını hesaba katması gerekiyordu. Bundan dolayı İmparatorla yaptığı görüşmeleri - ki bunlara Friedrich’in Haçlı Seferinden söz ederken kısaca değinilecek - mümkün olduğu kadar uzatmaya çalışmıştır⁴⁸.

II. Friedrich’in İslam kültürüyle ilişkisi

Çağının Avrupalı Hıristiyan hükümdarları arasında şüphesiz ki II. Friedrich İslam kültürünü en iyi tanıyanı olmuş ve bu kültüre dinsel önyargılardan uzak olarak azamî ilgiyi beslemiştir. İslam’ı hiç bir zaman inanç olarak Hıristiyanlığa tercih etmediği halde, serbest düşünce eğilimi Kiliseye, kendisini Müslümanlığı benimseyen bir din sapığı olarak suçlamak bahanesini sağladı⁴⁹. Friedrich’in 22.11.1220 tarihinde İmparatorluk tacını giydikten sonra, Sicilya’da Batı âleminin ilk modern memur devletini kurarak, Hohenstaufen otoritesini İtalya’da yeniden egemen kılmasıyla, Papalığın önde gelen siyasal hedefi, Kilise devletini yine kısaca alan Staufer gücünü kırmak olmuştur. Bundan dolayı, IX. Gregorius, Friedrich’in itibarını daha da yüceltecek olan Haçlı Seferini bir yandan afaroz tehditleriyle teşvik eder gibi görünmekle beraber, başarısızlığa uğratmak için değişik çarelere başvurmuştur⁵⁰. Hıristiyan âlemine iyi niyetini kanıtlamak için, hem de afaroz edilmiş olmanın baskısı altında, Kudüs’ü kan

⁴⁶ Abou'l-Feda, *RHC, or., I*, s. 103.

⁴⁷ Makrizi-Röhricht, *a.y.*

⁴⁸ Röhricht, *Jerusalem*, s. 765-769; Runciman, III, s. 162 v.d.; R. Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jérusalem*, 3 c., Paris 1934-36, III, s. 282 v.dd.; Gottschalk, *Al-Malik Al-Kâmil*, s. 154-156; Kantorowicz, s. 168 v.d.; Winkelmann, II, s. 9 v.dd.

⁴⁹ *Stupor Mundi, Zur Geschichte Friedrichs II. von Hohenstaufen*, yay. G. Wolf, Darmstadt 1965 (Wege der Forschung CI), s. 280. (F. Gabrieli).

⁵⁰ Friedrich ile Gregorius arasındaki çatışmanın ilk safhası için bk. J.R. Strayer, *The Political Crusades of the Thirteenth Century*, *HC*, II, s. 348-350.

akıtmadan almış olması göz önünde tutulursa, Friedrich'in diplomatik başarısı azımsanamaz. Bu zaferi, Sicilya'daki yetişme tarzı gereğince, Doğu zihniyetiyle maddeten ve manen uyum sağlayabilerek elde etmiştir⁵¹.

II.1. *Friedrich'in Sicilya'da İslam kültürüyle ilişkileri*

II. Friedrich'in, kendi çağını büyük bir mesafeyle aşmış bir Avrupalı hükümdar olarak tarihe geçmiş olmasında Sicilya'da yetiştiği ortamın ağır basan payı var. Küçük yaşta öksüz kalan Friedrich, değişik kültürlerin eridiği bir pota olan Palermo'da İslam dini ile Arapların dil ve gelenekleriyle tanıştı ve bunları farklı kültürlerin öğeleriyle karşılaştırıp bağdaştırmayı öğrendi. Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman hayat anlayışları ve Bizans, İtalyan, Arap ve Norman etkileriyle yoğrulmuş olan Sicilya melez kültürünün birikimi, anne tarafından devraldığı Norman atalarının eğilimlerini bariz biçimde kişiliğinde yansıtan Friedrich'in zihniyetine damgasını vurmuştur. Çok yönlü aydın kişiliğinin, çağının ölçülerine göre olağanüstü dil bilgisinin ve nihayet bir ruhanî öğretmenin ortaçağ eğitimiyle sağlayamayacağı dinsel hoşgörüsünün kaynağı, doğal yeteneklerinin yanı sıra, budur. Ayrıca, daha çocukluğunda nice sorunla desteksiz başbaşa kalmış olması, ortaçağ Avrupasının bu eleştirici ruhlu, hiç bir kalıba sığmayan serbest düşünce eğilimli hükümdarının ilerde sergilediği "Realpolitik" anlayışının kökenidir. Arap öğretmenler tarafından da yetiştirilmiş benziyor, çünkü Arap kaynakları, kendisi Filistin'deyken, ezan okunduğunda namaza duran maiyetinde Sicilya'daki hocasının da bulunduğunu belirtiyorlar⁵². Sicilya'da Araplara karşı takındığı tavır, kişisel eğilimlerine ve duygularına tamamen ters düşmüştür. Sicilya'nın Normanlar tarafından fethedilmesinden sonra, adanın seçkin Müslüman tabakası yavaş yavaş İspanya'ya, Mağrip ülkelerine ve Mısır'a göç etmişti⁵³, ve artık Friedrich'in zamanında adada yaşayan Araplar, bireysel istisnaların dışında, kitle olarak kültürel liderlik konumlarını yitirmiş, adanın Grek ve Latin öğelerinin altına düşmüş sosyal sınıfların üyeleri idi. Bu geri kalanlar, Friedrich'in, kültürlerine hayran olduğu Araplar değil, hükümdarın otoritesine boyun eğmek istemeyen ve bundan dolayı onun tarafından acımasızca ezilerek Lucera'ya sürülen asilerdi. Ancak, adadaki direnişlerini böylece kırdıktan sonra Lucera'nın uy-

⁵¹ Bk. a. s. 479.

⁵² Bk. a. s. 478.

⁵³ H. Wieruszowski, *The Norman Kingdom of Sicily and the Crusades*, HC, II, s. 26-28; *Stupor Mundi*, s. 274.

sal kolonlarına dönüşen bu halka Friedrich kara İtalyasında sahip çıkmıştır. Değişen siyasal şartlar onu kâh Müslümanları koruyan, kâh - bir kaç yıl boyunca - onlarla çatışan bir hükümdar haline getirmiştir⁵⁴.

II.1 *Friedrich'in Haçlı Seferi*

25 Temmuz 1215 günü gerçekleşen ikinci taç giyme töreninde (krallık tacı)⁵⁵, Friedrich Haçlı Sefer andını içmişti⁵⁶. O zamandan beri Papalar kendisine yeminini yerine getirmesi için baskı yapıyorlardı, çünkü siyasal gelişmeler onu defalarca seferini ertelemeye zorlamıştı⁵⁷. Friedrich'e barışçı duygular besleyen Papa III. Honorius, 22.11.1220 tarihinden beri İmparatorluk tacına da sahip olan Friedrich'i sefere teşvik etmek amacıyla, Kudüs Kralı payesinin sahibi Jean de Brienne'in kızı ve Kudüs krallığının varisi olan Isabelle (Jolanthe) ile evlenmesi için ikna etmiş, Friedrich bunu daha önce VI. Heinrich'in de arzuladığı bir Doğu-Batı bağlantısı kurmaya elverişli yol olarak görmüş ve razı olmuştu. Nikâhtan (9.11.1225)⁵⁸ sonra Kudüs krallığı üzerine hak talep edip, Kudüs kralı olarak taç giymiş ve Haçlı Sefer hazırlıklarına başlamıştı⁵⁹.

San Germano Anlaşmasıyla 25.7.1225 tarihinde 1227 yılının Ağustos ayına kadar yeni bir erteleme elde etmiş olan Friedrich, bu süreyi de aştığında, artık hiç bir mazeretle afarozdan kurtulamayacağını biliyordu⁶⁰. III. Honorius'un ölümünden (18.3.1227)⁶¹ sonra Papalık makamına gelen IX. Gregorius nitekim kendisini yeminini tutmaya çağırdı ve afaroz tehdidini açıkladı. Friedrich ise artık sefer hazırlıklarını ilerletmişti, çünkü bu

⁵⁴ *Stupor Mîndi*, s. 270-274; Kampers, *Friedrich II.*, s. 20-22; Kantorowicz, s. 30 v.dd.

⁵⁵ Friedrich daha önce IV. Otto'ya karşı Frankfurt'ta Stauffer yanlısı prensler tarafından "Roma kralı" olarak seçilmiş (5.12.1212) ve Mainz'ta piskoposun elinden taç giymişti.

⁵⁶ BF, 810 b; HB, I2, s. 394 v.d.; HB, III, s. 25.

⁵⁷ Van Cleve, *HC*, II, s. 433-451.

⁵⁸ Ryccardus, *MGH*, Ss. XIX, s. 338, sat. 25-26; HB, II1, s. 525 (krş. 531-538); HB, II2, s. 921-924; BF, 1586 b; *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 897; Gestes, böl. 88-92/s. 22-23; Ryccardus, s. 345, sat. 21-22; *Estoire d'Eracles*, *RHC*, occ., II, s. 356-358. Honorius'un planı için bk. Gestes, böl. 86/s. 21; HB, II1, s. 394 v.d.; G. Dodu, *Histoire des institutions monarchiques dans le royaume latin de Jérusalem (1099-1291)*, (Tez) Paris 1894, s. 114. Jean de Brienne hk. bk. Dodu, s. 152 v.d.

⁵⁹ C. Cahen, *La Syrie du Nord à l'Époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 638; La Monte, *Feudal Monarchy*, s. 57 v.d.; Grousset, *Croisades*, III, s. 272; Van Cleve, *HC*, II, s. 442.

⁶⁰ HB, II1, s. 501-503.

⁶¹ BF, 1696 a.

arada Emir Fahreddin'in aracılığıyla el-Kâmil'in yardım isteği kendisine ulaştırılmıştı; böylece Haçlı Sefer yeminini yerine getirmek için uygun zamanı kaçırmak istemiyordu.

Nihayet 8 Eylül 1227⁶² tarihinde Friedrich Brindisi'den gemiyle hareket etti, ancak üç gün sonra Otranto'da yine karaya döndü, çünkü daha yola çıkmadan önce, Ağustos'ta Brindisi'de başlamış olan salgın hastalığa tutulmuş ve durumu daha da ağırlaşmıştı. Kendisi yolculuğa devam edemediği halde, filoyu Limburg dukası Heinrich'in başkumandanlığı altında Filistin'e gönderdi ve ertesi ilkbahar kendisinin de oraya geleceğini bildirdi⁶³. Böylece, seferin yeniden ertelenmesi üzerine IX. Gregorius, San Germano Anlaşmasının kendisine verdiği hakka dayanarak, İmparatoru 29 Eylül'de afaroz etti⁶⁴. Bundan böyle açık biçimde Friedrich'i yıpratmaya yönelik Gregorius, aslında Haçlı Seferinin ertelenmesinden çok, Friedrich'in İtalya'da, özellikle kendisinin daha etkili olmak istediği Sicilya'daki güçlü iktidarından dolayı İmparatora karşı geniş çaptaki saldırganlık siyasetini, 1230 yılındaki San Germano Barışına rağmen, Papalığı boyunca gütmüştür⁶⁵. Gregorius'un şantajı karşısında Friedrich İtalya politikasında kendisini afarozdan kurtarabilecek tavizi vermeyince, bu arada barışmaya hazır olduğunu açıklamış olan Papa⁶⁶, 18 Kasım 1227 tarihinde afaroz bildirisini yeniledi⁶⁷. Avrupa hükümdarlarına gönderdiği 6 Aralık 1227 tarihli savunma yazısında⁶⁸ Friedrich, kendisini Haçlı Seferini yarıda kesmeye zorlayan sebepleri açıklıyor ve gelecek ilkbaharda yeniden yola koyulacağını bildiriyordu. Papaya hücum etmiyor, sadece ölçülü bir üslupla Papanın, kendi hastalığının bir uydurma olduğu iddiasının gerçeği yansıtmadığını açıklıyordu. Haçlı Sefer yeminini tutamadığı için Papanın kendisini haklı olarak afaroz ettiğini söylüyordu ki, cezasından kurtulması için gereken şartları Friedrich'e açıkladığı mektubunda Gregorius daha çok Sicilya konusundaki taleplerini dile getirmişti. İmparatorun bu taleplere boyun eğmemesi üzerine, Haçlı Seferini engellemek için birçok hacının vefa ye-

⁶² *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 897; Philip de Novare, *Frederic the Second*, s. 201 ("Chron. Sic."ten).

⁶³ *Estoire d'Eracles*, RHC, occ., II, s. 363 v.d.

⁶⁴ *Chronicon Siculis*, a.y.; *Estoire d'Eracles*, s. 370.

⁶⁵ Strayer, *HC*, II, s. 350-353, konuyu özetliyor. Friedrich biyografilerinde ve Haçlı Seferler Tarihlerinde bu konu ayrıntılarıyla işlenmiştir.

⁶⁶ HB, III, s. 32-37.

⁶⁷ HB, III, s. 46; Ryccardus, *MGH, Ss.*, XIX, s. 348, sat. 31-36.

⁶⁸ BF, 1715; HB, III, s. 36-48 ve 48-51: Friedrich'in İngiltere kralına yazdığı mektup.

minini bozdu ve Friedrich'i destekleyecek olan herkesi afaroz etmekle tehdit etti. Nihayet Friedrich'e de afaroz edilmiş bir İmparator olarak sefere çıkmayı yasakladı. Friedrich ise, Papanın kendisini Hıristiyan âleminin gözünde küçük düşürmeyi amaçladığını anlayarak, hazırlıklarını hızlandırdı ve bu bunalımlı ortamda 28 Haziran 1228 günü Haçlı Seferine çıktı⁶⁹. Üç ay öncesinde, 26 Mart 1228 tarihinde, Barletta'da Paskalya yortusu esnasında Suriye'deki bajulusu Acerra kontu Thomas'tan el-Muazzam'ın ölüm haberini almış ve Mareşal Richard Filangieri'yi beş yüz şövalye ile önden göndermişti; kendisi de asıl orduyla gelecek ayın içinde hareket edecekti⁷⁰. Ancak, Papa ile olan anlaşmazlığından dolayı istediği tarihte yola çıkamamıştı⁷¹. Filistin'e giderken, Kıbrıs krallığı üzerinde bir süredir sarsılmış gözükten süzrenliğini sağlama bağladı⁷² ve 7 Eylül 1228 günü Akkâ'ya vardı⁷³.

Yukarda da belirtildiği gibi, Friedrich'in Doğu'ya varması el-Kâmil'in işine artık gelmiyordu, çünkü kardeşi el-Muazzam'ın ölümüyle, İmparatorun desteğine artık muhtaç değildi. Fakat öte yandan Friedrich'in Şamlı el-Nâsır Davud ile bağlantı kurmasına yol açmamak için, memnuniyetsizliğini açığa vurmayı göze alamadı⁷⁴.

İbnül' Esîr'e göre Müslümanlar Friedrich'in varışından tedirgin olmuşlardı. Daha önce askerî birlikler göndermiş olduğundan, maiyeti onlara çok kalabalık göründü. İmparatorun daha önce Kıbrıs'ta sağladığı başarılar onları etkilemişti⁷⁵. Bu korku, Müslümanların Friedrich'i "Hükümdarların kralı"⁷⁶, "Haçlı ordularının kumandanı"⁷⁷ olarak olağanüstü askerî güçle beklemelelerinden kaynaklanmaktaydı, ama yakın bir gelecekte gereksiz olduğu görülecekti. Her ne kadar Friedrich sonunda

⁶⁹ BF, 1730 a; Philip de Novare, s. 73, dn. 3; HB, III, s. 489; *Estoire d'Eracles*, RHC, occ., II, s. 366 v.d.; krş. La Monte, s. 58; Van Cleve, HC, II, s. 447-451.

⁷⁰ Thomas hk. bk. yuk. dn. 32. Friedrich'in önceki hareket planı hk. bk. HB, III, 47 v. dd.; Rycardus, MGH, Sr., XIX, s. 349, sat. 24-30.

⁷¹ J.F. Michaud, *Histoire des Croisades*, 4 c., Paris 1857, III, s. 3 v.dd.; Kantorowicz, *Kaiser Friedrich II.*, I, s. 154 v.dd.; Winkelmann, *Kaiser Friedrich II.*, II, s. 3 v.dd.

⁷² Ibn-Alatyr, RHC, or., II, s. 171; *Chronicon Siculis*, HB, 12, s. 898-900; BF, 1732 p-v; krş. E.Ch. Furber, *The Kindom of Cyprus, 1191-1291*, HC, II, s. 610-612.

⁷³ Bk. yuk. dn. 45.

⁷⁴ Bk. yuk. s. 453 v.d.

⁷⁵ Ibn-Alatyr, a.y.; Aboulféda, Reinaud, s. 429.

⁷⁶ Bk. aş. s. 474.

⁷⁷ Bk. a.y.

Kudüs'ü almayı başardıysa da, bu kazancı güç şartlar altında sağlayabilmiştir. El-Kâmil'i sözünü tutmaya zorlayacak kadar desteğe sahip değildi. Papa, afaroz edilmiş İmparatora itaat edilmemesini buyurmuştu, ve bu talimata Templier ile Hospitalierler derhal uymuşlardı; Friedrich ise sadece Alman Tarikatı şövalyelerinin yardımıyla bir savaş sürdüremezdi⁷⁸. Bundan dolayı amacına diplomasi yoluyla ulaşmalıydı.

Akkâ'ya varır varmaz Friedrich Sayda (Sidon) muhafızı Balian ile Acerra kontu Thomas'ı el-Kâmil'e göndererek, geldiğini bildirdi ve Kudüs'ü devretme sözünü hatırlattı⁷⁹. Böylece, uzun süren ve her iki taraf için büyük bir diplomatik beceri isteyen görüşmeler başladı⁸⁰. Bu arada el-Kâmil Friedrich ile Papa arasındaki uyuşmazlığı öğrenmişti ve Kudüs'ün teslimini engellemek için, Friedrich'in Sicilya'dan uzak kalabileceği sınırlı zamanı görüşmelerle doldurmaya çalışıyordu. İmparatorun iki elçisini görkemli bir biçimde karşıladı, hediyeleri teşekkür ederek kabul etti ve elçileri kesin bir cevap vermeden uğurladı⁸¹. Bundan sonra emirlerinden Fahreddin ile Salahaddin el-İrbilî'yi⁸² kıymetli hediyelerle Friedrich'e "hoş geldin" demeye gönderdi⁸³. Daha bu ziyaret sırasında İmparator, elçileri uğurlamadan önce, onlarla bilimsel konular tartıştı⁸⁴. Bunu izleyen daha birçok elçi teatisine Papa yandaşları tepki göstererek, el-Kâmil'e Friedrich'i tutuklamasını öneren bir mektup gönderdiler. Sultan ise bu tahrike kapılmadı ve Templierlerin mektubunu Friedrich'e gönderdi⁸⁵. Bunun üzerine İmparator, henüz bir hedefe ulaşamamış olmanın verdiği tedirginlik içinde, el-Kâmil'e bir mektup yazarak, daha mütevaciz isteklerle bir antlaşma imzalamaya çalıştı⁸⁶:

"Ben senin dostunum. Batı'nın bütün hükümdarlarının ne kadar üstünde olduğumu biliyorsun. Beni buraya gelmeye mecbur

⁷⁸ Philip de Novare, s. 88, dn. 1; *Estoire d'Eracles, RHC, occ., II*, s. 372-376; krş. La Monte, s. 62 ve 222; Van Cleve, *HC, II*, s. 452.

⁷⁹ *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 901; İskenderiye Patriklerinin Tarihinden Reinaud, s. 429; krş. Röhricht, *Jerusalem*, s. 779 v.d.

⁸⁰ HB, III, s. 90-93; *Estoire d'Eracles, RHC, occ., II*, s. 370-373.

⁸¹ *Estoire d'Eracles*, s. 370.

⁸² *Ibn Khallikân*, I, s. 167-169.

⁸³ HB, III, s. 103; *Estoire d'Eracles*, s. 371.

⁸⁴ İsk. Patr. Tar., Reinaud, s. 429.

⁸⁵ Krş. a.y.

⁸⁶ Krş. Makrizi, Reinaud, s. 430.

eden sensin; krallar ve Papa yolculuğundan haberdar: Bir şey elde edemeden dönersem, onların gözünde bütün itibarımı yitiririm, Dahası, Hıristiyan dininin doğmasına yol açan işte bu Kudüs değil midir? Onu yıkan sizler değil misiniz? Şimdi orası en büyük sefalete terkedilmiştir. Bir lütuf olarak bu yeri olduğu vaziyette bana bırak ki, dönüşümde krallar arasında başımı dik tutabileyim. Bundan sağlayabileceğim bütün yararlardan peşinen feragat ediyorum.”⁸⁷

Fahreddin’in arabuluculuğu ile yapılan görüşmelerden sonra, İmparatorun Kudüs’ü ve dar bir kıyı şeridini almasını sağlayan antlaşma on yıllığına 18 Şubat 1229⁸⁸ tarihinde imzalanmıştır. El-Kâmil, Kudüs’ün tekrar teçhizatlandırılmamasını ve büyük camileri barındıran Harem-i Şerîf’in Müslümanların elinde kalmasını şart koşmuştu⁸⁹. Bu antlaşmayla Friedrich, savaşmadan Kilisenin onyıllardır istediğini elde ettiği halde, Kudüs patriği Gerold onun Müslümanlarla savaşacağı yerde müzakere yapmış olmasını kınadı ve Hıristiyanlara kutsal yerlere gitmeyi yasakladı. Bunlar ise patriğin buyruğuna uymayıp, şehire büyük bir coşkuyla girdiler⁹⁰.

İtalya’dan gelen haberler Friedrich’in derhal dönmesini gerektiriyordu⁹¹, onun için krallık tacını giymek için Kudüs’e gitmeye karar verdi. 17 Mart 1229’da oraya vardı ve 18 Mart’ta, hiç bir Kilise temsilcisi hazır bulunmadığı için, tacı kendi elleriyle giydi⁹². Ertesi gün patrik Gerold Kudüs ve diğer kazanılmış yerlere dinî işlem yasağı (interdictum) koyduysa da, taç giyme töreni önceden gerçekleştiği için, çok geç kalmış oldu⁹³.

⁸⁷ Dêhébi, Reinaud, s. 429 v.d.; BF, 1735; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 519 v.d.

⁸⁸ BF, 1736; *Estoire d’Eracles*, *RHC*, *occ.*, II, s. 374.

⁸⁹ Alman tarikatının üstadı olan Hermann von Salza’nın bir mektubuna göre tespit edilen antlaşma metni: HB, III, s. 86-90. Ibn-Alatyr, *RHC*, *or.*, s. 175 v.d.; Abou Chamah, *RHC*, *or.*, V, s. 85 v.d. (antlaşmanın tarihini bir yıl önceye alıyor); Baybars’ı akt. Aynî, *RHC*, *or.*, II, s. 188 v.d.; Abou’l-Feda, *RHC*, *or.*, I, s. 103 v.d.; Abulfeda, *Annales Muslemici*, IV, s. 347 v.d.; Nüveyrî’den akt. Aynî, *RHC*, *or.*, II, s. 188; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 525; Reinaud, s. 430; Philip de Novare, *Frederic the Second*, s. 88 v.d.; *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 900 v.dd.; Gestes, böl. 135, s. 48 v.d.; La Monte, *Feudal Monarchy*, s. 62 v.d.; Gottschalk, *Al-Malik Al-Kamil*, s. 154-157; J.L.A. Huillard-Bréholles, Préface et Introduction, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, I, s. 336 v.d.

⁹⁰ Albricus, *Chronica*, *MGH*. *Ss.*, XXIII, s. 925, sat. 8-14; BF, 1736 a; Philip de Novare, s. 39 v.d.

⁹¹ *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 902; *Estoire d’Eracles*, s. 373-376.

⁹² *Estoire d’Eracles*, s. 374; *Chron. Sic.*, s. 901; BF, 1736 b; krş. HB, III, s. 93-110.

⁹³ Krş. HB, III, s. 135 v.dd.; Van Cleve, *The Crusade of Frederick II*, *HC*, II, s. 457 v.d.

Friedrich de 1 Mayıs 1229 tarihinde Akkâ'dan gemiyle ayrıldı ve 10 Haziran 1229 günü Brindisi'ye vardı⁹⁴.

El-Kâmil'e gelince, o da Kudüs'ün ve özellikle Şam'ın Müslüman halkı tarafından, ayıplı bir antlaşmayla, İslam dünyasına utanç vermiş olmakla suçlandı. İbnülcevzi'ye göre "bu teslim İslam'ın üzerine çöken en acı verici yüzkaralarından biriydi..."⁹⁵. Başka Arap kronistleri de Müslümanların, şehri feryat ve ağlayış içinde terkettiklerini söylüyorlar⁹⁶. Kudüs'ün teslimine dair o zamanın İslam âleminde birçok mersiye yazılmıştır. Aşağıdaki dizeler o günlerde kaleme alınan bir üzülenmeden seçilmiştir:

"Kudüs'ün harabeye dönüşünü ve görkeminin yıldızının kayışını ve yok oluşunu görmek bizim için ne kadar acı!

Onun için döktüğümüz gözyaşları yetersiz, çünkü böyle şehirler için çağlaya çağlaya akmalı gözyaşları."⁹⁷

Antlaşmayı protesto etmek için Sultanın karargâhında, namaz vakti dışında bir ezan okundu; bunun üzerine el-Kâmil kalabalığın dağılmasını emretti⁹⁸.

Gece vakti, şu dizeleri söyleyen bir sesin duyulduğu kaydediliyor:

"Eğer benim savunucularım az sayıda ise Suriye'de,
Duvarlarım yıkıldığında, harabem geri kaldığında,
Görecektir âlem, yıkılışımın ertesi gününde,
Utanç lekesini kralların alnında."⁹⁹

⁹⁴ BF, 1755 b; *Estoire d'Eracles*, RHC, occ., II, s. 375-378; krş. *Chronicon Siculis*, HB, I2, s. 902; E. Blochet, "Les relations diplomatiques des Hohenstaufen avec les sultans d'Égypte", *Revue historique*, 80 (Eylül-Ekim 1902), Mélanges et Documents, s. 51-64, Paris 1902, s. 55 v.dd.; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 638 v.dd.; Gottschalk, s. 153 v.dd.; Grousset, *Croisades*, III, s. 271 v.dd.; Kantorowicz, s. 154 v.dd.; La Monte, s. 56 v.dd.; Michaud, *Hist. des Crois.*, II, s. 365 v.dd., III, IV, passim; Röhrich, *Beiträge*, I, s. 3 v.dd.; Winkelmann, *Kaiser Friedrich II.*, II, s. 3 v.dd.

⁹⁵ İbnülcevzi'den akt. Ebû Şâme, *RHC, or.*, V, s. 186.

⁹⁶ Ibn-Alatyr, *RHC, or.*, II, s. 176; al-Aîni, *RHC, or.*, II, s. 189 v.d.; Abou'l-Feda, *RHC, or.*, I, s. 104 v.d.; Abulfeda, *Annales Muslemici*, IV, s. 352; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 526.

⁹⁷ Al-Aîni, *RHC, or.*, II, s. 190; Yaféi, Reinaud, s. 433 (farklı çev.).

⁹⁸ Makrîzî, *a.y.*; Makrîzî, Reinaud, s. 433; İbnül'Amîd'den akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 191 v.d.

⁹⁹ Al-Aîni, *RHC, or.*, II, S. 191.

Dimaşk-ta el-Kâmil'i şiddetle suçlamak için elbette fırsat kaçırılmadı. El-Nâsır Davud, aynı zamanda Büyük Caminin imamı olan İbnülcevzî'ye, Kutsal Şehir hakkında bir vaaz vermesini ve şehrin kaybindan dolayı üzüntü belirtmesini emretti. Bu vaaz esnasında İbnülcevzî bir ozanın şu dizelerini söyledi:

“Duyulmuyor artık Kutsal Kitabın ayetlerinin okunması bu meclislerde;

avlular ıssız kaldı artık bu vahiy mekânında.”¹⁰⁰

Friedrich'in Haçlı Seferi böylece alışılmamış anlamda bir Haçlı Seferinden çok bir resmî devlet ziyareti havasında geçmiştir. Akkâ'dan ayrılmadan önce İmparator Emir Fahreddin'e şunları söyledi:

“Batı'da bütün itibarımı yitirmekten korkmamış olsaydım, böylesine ısrar etmezdim. Ayrıca, buraya gelmekten gayem, Kutsal Şehiri kurtarmak veya buna benzer bir şey değildi; istediğim, Frankların saygısını muhafaza etmektir.”¹⁰¹

II.3 Haçlı Seferinden sonra Friedrich'in Doğu ile ilişkileri

Arap tarihçileri Friedrich ile el-Kâmil ve onun ölümünden sonra da oğlu Melik-el-Salih Necmeddin Eyüb arasındaki dostluğun sürdüğünden söz ediyorlar.¹⁰² Karşılıklı elçilikler ve el-Kâmil'in İmparatora, içinde uzay cisimlerinin modellerinin hareket ettiği bir planetaryum gönderdiği belirtiliyor¹⁰³. Yâfiî, Friedrich'in 1229'dan beri Şam Meliki olan el-Eşref'e bir buz ayısı armağan ettiğini anlatıyor ve bu hayvanın suda yaşadığını ve sadece balıklarla beslendiğini hayretle tasvir ediyor¹⁰⁴. Ebülmahâsin, bu ayısıyla birlikte beyaz bir tavus kuşunu da zikrediyor¹⁰⁵. El-Kâmil'in ölümünden (27.2.1238)¹⁰⁶ sonra 1240 yılında Aziz Louis Kudüs'ü fethet-

¹⁰⁰ Abou'l-Feda, *RHC, or.*, I, s. 104; Abulfeda, *Annales Muslemici*, IV, s. 353.

¹⁰¹ Makrizî, *ROL*, IX, s. 525 v.d.; Makrizî, Reinaud, s. 430; al-Aîni, *RHC, or.*, II, s. 189; krş. HB, III, s. 103 ve 147.

¹⁰² İbn Vâsıl'dan akt. Ebülfidâ *RHC, or.*, I, s. 170 / *Annales*, V, s. 147; Baybars'tan akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 192.

¹⁰³ Reinaud, s. 435.

¹⁰⁴ Yaféi, Reinaud, s. 435; Yâfiî'den akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 196.

¹⁰⁵ Aboul-mahassen, Reinaud, s. 435; Ebülmahâsin'den akt. Aynî, *a.y.*

¹⁰⁶ *Ibn Khallikân*, III, s. 243; Makrizî-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 100 v.d.

mek için Haçlı Seferine çıktığı zaman, el-Salih Necmeddin, Arapların "Ri-dafrans" dedikleri Fransa kralının yaklaştığını II. Friedrich'ten öğrenmiştir¹⁰⁷. İlişkiler ekonomik alana da yayılmış, ve Friedrich Sultandan Mısır'da ticaret yapan Hıristiyanlar için geniş ayrıcalıklar elde etmiştir¹⁰⁸. Doğu'daki popülerliği sayesinde Friedrich Avrupalılara birçok yarar sağla-yabilmiş, elçileri de ziyaret ettikleri Doğu'lu hükümdar ve halkların sem-patilerini kazanmışlardır. "İskenderiye Patriklerinin Tarihi"ne göre, 1229 civarında Friedrich'in iki elçisi kalabalık bir maiyet ve çok sayıda armağan ile Mısır'a gelmişler. Sultan tarafından hizmetlerine sunulan atların üstünde Kahire'ye ulaştıklarında, şehir bir bayram günüymüş gibi ışıklan-dırılmış, ve kendilerini karşılamak üzere atlı birlikler hazır bulunuyormuş. Sultanın huzuruna çıkışları büyük bir görkemle kutlanmış. Kış mevsimine rastlayan bu ziyaretten sonra, elçiler yazı da Mısır'da geçirmek istedikleri için, payitahttaki ziyaretleri epeyce uzamış ve "sürekli soylu bir âlicenap-lıkla karşılaş"mışlar¹⁰⁹. Sicilya tacının Doğu ile kurduğu dostane ilişkiler, Friedrich'in ölümünden sonraki kuşakları da etkilemiştir¹¹⁰.

III. Friedrich'in Doğu ile kurduğu manevî bağ

III.1 Siyasal model olarak Doğu

Friedrich zaman zaman İslam kurumlarına duyduğu ilgiyi dile getir-miştir. Bir defasında dostu Emir Fahreddin'den Halifelik hakkında ayrıntı-lı bilgi istedi. Fahreddin kendisine, Halifenin Hz. Peygamber'in amca oğ-lunun soyundan geldiğini ve her Halifenin görevini babasından devraldı-ğından, Halifeliğin sürekli Hz. Muhammed'in ailesinde kaldığını açıkladı. Bunun üzerine Friedrich şu cevabı verdi:

"İşte şu budalaların, yani Frankları kastediyorum, yaptığından çok daha iyi olanı budur. Onlar dinî lider olarak Messih ile hiç bir akrabalığı olmayan herhangi bir adamı alıp, onu temsil et-tirmek için Halife yapıyorlar; bu adamın böyle bir mevkii işgal etmeye hiç bir hakkı yokken, sizin Halife, Peygamberinizin amca oğlu olarak, bu mevki için bütün haklara sahip."¹¹¹

¹⁰⁷ Makrizi, Reinaud, s. 436; al-Aîni, *RHC*, or., II, s. 200 v.d.

¹⁰⁸ Reinaud, a.y.

¹⁰⁹ İskenderiye Patriklerinin Tarihinden Reinaud, s. 441 v.d.; krş. *Annales Siculi*, (*MGH*, Sr., XIX, s. 494-500), s. 497, sat. 45 v.d.

¹¹⁰ Blochet, *Les relations diplomatiques*, *RH*, 80, s. 61 v.dd.

¹¹¹ İbn Vâsıl'dan akt. Makrîzî, *ROL*, IX, s. 528 v.d. (dipnot).

Bu sözlerde, Friedrich'in Papalığa karşı vermekte olduğu çetin mücadelesinin yankılarını duymamak mümkün değil. Halifeliğin zamanla özünden uzaklaşarak siyasal bir kurum olmaktan çıkıp, daha çok ruhanî bir simgeye dönüşmüş olması, artık İslam âleminde Friedrich'in hayal ettiği, örgütlenmiş Kilise tarafından sınırlanmamış hükümdar tipinin var olduğunun bir kanıtıydı. Doğu Mutlakiyetinin afaroz gibi, dinî işlem yasağı gibi silahlardan ve şehir özerkliği gibi sınırlamalardan çekinmek zorunda kalmayan, dahası, feodal ayrıcalıkları eylemiyle aşabilen yönetiminin, Friedrich'in İmparatorluk anlayışına ne kadar yakın olduğunu görmek için, Sicilya krallığında kurduğu düzeni hatırlamak yeter. İmparatorluk bünyesinde Stauferlerin Welflerle taht rekabeti ve bunun geniş boyutlu siyasete yansması olan Ghibellin-Guelf çatışması, Lombardiya şehirler konfederasyonunun önüne koyduğu engeller ve nihayet özellikle IX. Gregorius (1227-1241) zamanında İtalya'daki pozisyonunu tehdit eden Papalık Friedrich'in Kutsal Roma-Alman İmparatoru olarak karşılaştığı kaçınılmaz sorunlardı. Güney İtalya-Sicilya veraset krallığında ise daha Haçlı Seferine gitmeden önce, Bizans-Arap-Norman gelenek birikimiyle bambaşka bir yapıyı, merkezîyetçi yönetimiyle Batı'nın ilk modern memur devletini kurdu. Burada feodal güçleri başarıyla sınırladı ve Arap ayaklanmalarını bastırdı. Standardize hukuk ve maliye sistemi ve güçlendirilmiş filoyla desteklenen tekelci ekonomisiyle devlet yönetimini düzenlerken, yeni hizmet aristokrasisinin yetişmesini hedefleyen Napoli Üniversitesini 1224 yılında Batı'nın ilk devlet üniversitesi olarak kurdu. Bu uygulamalarla Friedrich, çağının Avrupasından çok, Doğu-Batı etkileşimiyle biçimlenmiş Akdeniz kültür çevresinin tipik bir temsilcisi, yüzyıllar sonra karşımıza çıkacak olan Avrupa Mutlakiyetinin ise çok erken bir Batılı öncüsü olmuştur¹¹².

III.2 Friedrich'in kişisel merakları

Friedrich, kendi çağında Batı'dan farklı olarak, Kilise tarafından cendereye alınmamış ve en verimli dönemini yavaş yavaş geride bırakmakta olan İslam düşünce âlemine büyük hayranlık besliyordu. Kudüs'ün teslimi için yapılan müzakerelerin çetrefilli ortamında bile öğrenme azmi sergilemiş, Fahreddin ile sürdürdüğü sohbetlerde, bildiği gibi, bilimsel konuları irdelemiştir. "Sorularından pek çoğu günümüze ulaştı; bunlar gele-

¹¹² Friedrich ve son Stauferler zamanında İtalya'nın durumu için bk. A. Haverkamp, *Italien im hohen und späten Mittelalter, Handbuch der Europäischen Geschichte*, II (Stuttgart 1987), s. 607-623.

neksel Kilise inancı ve dünya anlayışına karşı kuşkucu bir tavır değil, ama araştırmacı bir yaklaşımla meselelerin derinine inmek isteyen kurcalayıcı bir bilgi dürtüsü sergiliyorlar”¹¹³. Sultan el-Kâmil ile Friedrich bilimsel bir muhaberat sürdürmüşlerdir¹¹⁴.

Endülüslü filozof ve mutasavvif İbn Seb’in’in¹¹⁵ “Sicilya (meselelerinin) cevapları”nın¹¹⁶ önsözünde öğrencisinin yazdığına göre, Friedrich Mısır, Suriye, Irak, Anadolu¹¹⁷ ve Yemen’deki âlimlere bilimsel sorular göndermiş; ancak, bu ülkelerden gelen cevapları doyurucu bulmadığından, öte yandan da İbn Seb’in adında büyük bir âlimden haberdar olduğundan, Fas ve İspanya’ya başvurmuş¹¹⁸.

Bilime, özellikle doğa bilimlerine olan sınırsız merakının yanı sıra, Friedrich’in bir büyük tutkusu daha vardı: Şahin avı. Bu konuda uygulanan Doğu tekniğini inceledi ve kuramlarını, zooloji alanında bir usta eseri olarak bilim tarihinde yerini almış olan ünlü “Kuşlarla avlama sanatı üzerine” (De arte venandi cum avibus) adlı kitabında kâğıda döktü¹¹⁹.

Nihayet bir de Sicilya saray teşrifatının Doğulu karakterinden söz edebiliriz. İslam dünyasının yaşayış tarzına gösterdiği eğilim, daha Norman atalarının kurdukları saray düzenine dayanıyordu ve “Haçlı Seferi”nden sonra daha da güçlendi; bu da Kilise için, kendisini Müslümanların ve İslam’ın dostu olarak suçlama gerekçesini yarattı¹²⁰. Büyük öğrenme azmi

¹¹³ *Stupor Mundi*, s. 360.

¹¹⁴ Gottschalk, *Al-Malik Al-Kâmil*, s. 155 v.d.

¹¹⁵ İbn Seb’in hk. bk. G. Wiet, *Introduction à la littérature arabe*, Paris 1966, s. 237 v.d.; A. Adnan-Adivar, “İbn Seb’in” md., *İA*, V2, s. 805 v.d.

¹¹⁶ H. Corbin, Avant-Propos de Ibn Sab’in, Correspondance philosophique avec l’empereur Frédéric II de Hohenstaufen, I, Arapça metni yay. Şerefeddin Yaltkaya, *Études Orientales*, VIII, Paris/Stamboul 1941; “Correspondance du Philosophe Soufi Ibn Sab’in Abd Oul-Haqq avec l’empereur Frédéric II de Hohenstaufen: Quatrième traité sur l’immortalité de l’âme”, çev. A. F. Mehren, *Journal Asiatique*, XIV (1879), s. 404-449; bu muhaberatın genel tahlili: a.y., s. 341-403 ve 450-454.

¹¹⁷ Kantorowicz, s. 181, “Anadolu” yerine “Arabistan” diyor. “Questions Siciliennes”in önsözünde ise “Anatolie” yazıyor.

¹¹⁸ Bk. Mehren’in önsözü, *Journal Asiatique*, XIV, s. 344 v.dd.

¹¹⁹ Friedrich II. von Hohenstaufen, *Ueber die Kunst mit Vögeln zu jagen (De Arte Venandi Cum Avibus)*, 2 c., F. a. M.: Insel Yayınevi 1964. Bu konuda yaptığı araştırmalarda Doğu tekniğinin etkileri hk. bk. F. Gabrieli, The Transmission of Learning and Literary Influences to Western Europe, *The Cambridge History of Islam*, 2 c., yay. P. M. Holt, A. K. S. Lambton ve Bernard Lewis, Cambridge 1970, II, s. 867.

¹²⁰ *Stupor Mundi*, s. 280.

ve Arap kültürüne beslediği yakınlığı sayesinde Avrupa'ya antik birikimi de aktarmada katkısıyla II. Friedrich Doğu ile Batı arasında bir aracı olmuştur¹²¹.

Geç Roma-Bizans-İslam uygarlığı çizgisine yerleştirilebilecek düzen anlayışıyla Kilise'nin dünyevî gücünü sorgulayarak Reformasyon'a bağlanabilecek bir hükümdar olan Friedrich, Aristoteles araştırmalarını teşvik etmesi ve İtalyan sanat hayatında çığır açmasıyla, Renaissance'ın da büyük öncüsü olmuştur¹²².

IV. *Arap kaynaklarına göre II. Friedrich*

IV.1 *Değerlendirilen Arap kaynaklarının karakteristiği*

Burada sadece Fransızca ve - varsa - Latince çevirileri biçiminde kullanabildiğim Arapça kroniklere değinilecektir. Bunlar arasında gerek II. Friedrich'in çağdaşları, gerekse çağdaş kaynaklardan yararlanan ve çoğu zaman seleflerini kopya eden daha geç kronistler var. Kimisi devraldığı kaynağı belirtiyor, kimisi belirtmiyor. Kaynakları eksiksiz zikreden kopyalar, birincil yazmanın güvenilir aktarması olarak özgün metinle eşdeğerdir. Referansları eksik olan tarihlerde ise müverrihin, belirttiği kaynağı orijinalinden mi, yoksa da bu orijinali kullanmış ve zikretmiş olan daha geç bir kopyadan mı devraldığını anlamak pek kolay değil. Kullanmış ve zikretmiş oldukları eski kroniklerin her birini belirtmeyen yazarların eserlerinde, bir pasajın çağdaş bir kaynağın kopyası mı, yoksa da yazarın kendi açıklaması mı olduğu, metni okurken bilinmiyor. Atıf yapılan çağdaş kronik kaybolmuşsa, dolayısıyla karşılaştırma imkânı ortadan kalkmışsa, bu gibi sorulara cevap bulmak güçleşiyor.

Arap kronistleri, tarih yazıcılığının yıllık biçiminden nadiren uzaklaşıyorlar. Bu sunuş tarzı belki geniş bağlantıları ilk bakışta kavramaya engel oluyor, ama buna karşılık, verilen bilgilerin güvenilir olmasını sağlıyor ki bu, birbirinden bağımsız Doğu ve Batı kaynaklarının karşılaştırılmasıyla kanıtlanabilir.

Anomin "İskenderiye Patriklerinin Tarihi"¹²³ ile İbnül 'Amîd'in kroniği¹²⁴ dışında, bu araştırma için kullanılan Arapça kaynaklar Müslümanlar

¹²¹ Kantorowicz, s. 176; *Stupor Mundi*, s. 266 v.dd., 278 v.dd., 359 v.dd.

¹²² Greko-Arap kültürünün Batı ile temasında Sicilya ve Güney İtalya'nın rolü hk. bk. Gabrieli, a.y., s. 852.

¹²³ Bk. a.f. s. 471 v.d.

¹²⁴ Bk. a.f. s. 471.

tarafından yazılmıştır. Bunlarda, anlatış esnasında Hıristiyanlardan söz edilirken, “Allah onları lânetlesin!”¹²⁵ veya “Allah onları kahretsin!”¹²⁶ gibi beddualara sık sık rastlanıyor; buna karşılık Kudüs ve Dimyat gibi şehir adlarının yanı başında hemen “Allah onu cennet mutluluğuna eriştirsin!”¹²⁷ veya “Allah onu korusun!”¹²⁸, hatta “Allah onu en kısa zamanda İslam’a tekrar kazandırın!”¹²⁹ gibi çağrışlar yer alıyor. Din her şeyin merkezine yerleştiriliyor, ve İslamın zaferi, bütün etkinliklerin nihaî hedefi olarak görülüyor. Ebû Şâme ve İbnül’Esîr’in çağrışları bu tutumun örnekleri arasında sayılabilir:

“Allah onun Müslüman ellere dönmesini kolaylaştırsın ve bundan böyle doğru öğretiyi güçlendirsin!”¹³⁰

“Allah imansız alçaltsın ve zaferi Muhammed’in ve ailesinin namına Müslümanlara bahşetsin!”¹³¹

“Her şeye muktedir Ulu Tanrı’dan başka güç ve kudret yoktur. Lütüfkârlığı ile Müslümanlara bu şehrin fethini ve İslama tekrar kazandırılmasını kolaylaştırsın!”¹³²

Böylece, genellikle yazarın kişisel yargısını pek açığa vurmeyen, olayların seyrini ön planda tutan anlatış, dua veya beddua biçiminde çağrışlarla yer yer kesintiye uğruyor, bu da adları geçen Müslüman tarihçilerin çoğuna özgü bir üslûp. Bu gibi çağrışlar, kısmen dinsel önyargıların arttığı Haçlı Seferler ortamından açıklanabilirse de, o çağın ötesinde, din merkezietçi tutumun ifadesi olarak, adeta birer deyim halinde konuşma diline yerleşebilmiş, bundan dolayı, her halde kaybedilmiş bir şehrin yeniden kazanılması dileği gibi spesifik ifadelerin dışında, enine boyuna düşünme ve tartma sonucu yapılmış açıklamalar olarak değerlendirilmemelidir. Arap tarihçileri, Franklardan söz ederken hemen “Allah onları lânetlesin!” formülünü ekliyorlar, tıpkı Hz. İsa’nın adı geçerken mütalaa sonucu değil,

¹²⁵ Abou Chamah, *Le livre des deux jardins*, RHC, or., V, s. 85; Ibn-Alatyr, *Kamel-Alli-varykh*, RHC, or., II, s. 175.

¹²⁶ Ibn-Alatyr, s. 176.

¹²⁷ Abou Chamah, a.y.

¹²⁸ A.y.

¹²⁹ Ibn-Alatyr, s. 175.

¹³⁰ Abou Chamah, s. 86.

¹³¹ Ibn-Alatyr, s. 171.

¹³² Ibn-Alatyr, s. 176.

ama dindarlıklarından “Selâmet onun üzerinde olsun”¹³³ ve bir Müslüman ölüden söz ederken “Allah ona rahmet eylesin”¹³⁴ dedikleri gibi.

Bu gibi çağrışların, ilgili yerlerde rastlanmaları yadırganmayan, kalıplaşmış deyimler olduğunu düşünürsek, gözden geçirilen kroniklerde Friedrich’in adıyla birlikte herhangi bir küfür veya bedduanın yer almayışı şaşırtıcı oluyor. İbn Kesîr “İmparatorun elçisi [l’envoyé de l’empereur] (lânet olsun ona), el-Muazzam’ın yanına gitti...”¹³⁵ diyorsa, o zaman Friedrich’e değil, elçiye beddua ediyor olmalı, çünkü metnin başka yerlerinde Friedrich tek başına zikredilirken, böyle formüllere rastlanmıyor; kaldı ki, yukarıda da belirtildiği gibi, bu gibi açıklamalar ağırlığa sahip mütalaa sonuçları değil, konuşma tarzının birer ifadesi.

Bazen değişik Arap tarihçileri aynı olayları, tahrif etmeksizin, farklı bir tonda anlatıyorlar. Meselâ İbnülcevzî, el-Muazzam’ın oğlu olan Dimâşk’lı el-Nâsır Davud’un emri üzerine halk önünde yaptığı konuşmasında¹³⁶, Kudüs’ün Friedrich’e teslim edilmesinden dokunaklı sözlerle yakınlıkta, Aynî sadece, el-Kâmil’in Kudüs’ü Franklara ancak harabe biçiminde bıraktığını ve bundan dolayı şehri her zaman geri alabileceğini düşündüğünü söylemekle yetiniyor¹³⁷. Bu farklı değerlendirme, ilgili kronistlerin karşıt Eyyubî kamplara bağlı olmalarından kaynaklanıyor. Dimâşk taraftarları Kudüs’ün Franklara devredilmesini teessürle dile getirirlerken, kendi hükümdarlarının propagandasını yapmak için, el-Kâmil’e de saldırıyorlar. Farklı tutumları yorumlayabilmek için, Kahire ile Dimâşk kamplarına ait olan çağdaş kaynakların birbirlerinden ayırıldıkları ve karşılaştırılmaları gerekir.

Bu husus göz önünde tutulduğunda, Arap kronistlerinin, II. Friedrich’i herhangi bir Haçlı önderi olarak ele almadıkları, kendisi hakkında çok özel bir izlenim edindikleri görülüyor, hele de İbnülcevzî gibi Dimâşk sarayının güvenine sahip kişilerin sunuşları dikkate alındığında¹³⁸.

¹³³ İbn Vâsil’i akt. Makrîzî, *ROL*, IX, s. 528, önceki sayfanın dipnotu.

¹³⁴ Al-Aîni, *RHC*, or., II, s. 211.

¹³⁵ İbn Kesîr’i akt. Aynî, *RCH*, or., II, s. 186.

¹³⁶ Bk. *Yuk.* s. 463.

¹³⁷ Al-Aîni, *RHC*, or., II, s. 189.

¹³⁸ Bk. *af.* s. 474.

IV.1.a) *Çağdaş kaynaklar*

İbnül'Esîr: İbn al-Aşîr (555/1160-630/1234)

Elcezîre'de doğdu; Musul sahibinin hizmetinde bulundu. Bilgilerini birçok gezide arttırdı ve ömrünü tarih yazıcılığına adadı. "Musul Atabeylerinin Tarihi" ve "al-Kâmil fi'l-târîh" (Kâmil al-Tavârih) (1231 yılı ile son bulan bir Dünya Tarihi) adlı iki eseri, Haçlı Seferler zamanı için başlıca kaynaklardır. Yazdığı Dünya Tarihi, İbn Vâsıl, İbn Hallikân, Ebulfidâ, Zehbî, İbn Kesîr ve Makrîzî tarafından devralınmıştır. Cahen'e göre "araştırdığımız dönemin en büyük, daha doğrusu tek tarihçisi"¹³⁹.

İbnülcevzî: Sibte İbn al-Cavzî (582/1186-654/1257)

Bağdat'ta doğdu ve burada ilâhiyat okudu. Büyük Caminin imamı olduğu Dimaşk'ta el-Muazzam, el-Nâsır Davud ve el-Eşref ile görüşüyordu. Böylece siyasal gelişmelere yakından tanık olabiliyordu. Kudüs II. Friedrich'e teslim edildiğinde, el-Nâsır Davud kendisine İslam dünyasının büyük kederini bir vaazla dile getirmesini emretti¹⁴⁰. "Mir'ât al-zamân fi târih al-a'yân" adındaki mufassal tarihi, kendi çağına kadar uzanan bir Dünya Tarihidir ve kısmen Ebû Şâme ile Nüveyrî'nin kopyaları biçiminde günümüze ulaşmıştır. Ebûmahâsin ve Aynî gibi başka kronistler de eserini kullanmışlardır. İbnülcevzî'nin babası, azad edilmiş bir Türk idi¹⁴¹.

Ebû Şâme: Abû Şâma (599/1203-665/1268)

Dimaşk'ta doğdu ve iki tarih eseri kaleme aldı: "Kitâb al-ravzatayn fi aḥbâr al-davlatayn" Selâhaddin ve Nureddin kardeşlerin tarihi. Büyük eserinin 591/1195-665/1266 yıllarına ait zeyli (Zayl al-ravzatayn) daha çok İbnülcevzî'nin "Mir'ât'al-zamân"ından oluşuyor ve Nüveyrî tarafından kopya edilmiştir¹⁴².

¹³⁹ Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 58. İbnül' Esîr hk. bk. Cahen, s. 58 v. dd.; Gottschalk, *Al-Malik Al-Kâmil*, s. 6 v. dd.; Reinaud, x v. dd.: Wiet, *Introduction à la littérature arabe*, s. 208 v. dd.; "İbnül'Esîr (2)" md., *İA*, V2, s. 852.

¹⁴⁰ Bk. *yuk.* s. 463 ve 469.

¹⁴¹ Cahen, s. 64 v. dd.; Gottschalk, s. 9; Reinaud, s. xxijj: Wiet, s. 209; "İbnülcevzî" md., *İA*, V2, s. 850.

¹⁴² Cahen, s. 66 v.d.; Gottschalk, s. 9 v.d.; Reinaud, s. xx v.d.; Wiet, s. 209; Brockelmann, "Ebû Şâme" md., *İA*, IV, s. 51.

İbnül' Amîd: İbn al-^cAmîd (602/1205-672/1273)

Mısır'da bir Hıristiyan ailenin oğlu olarak doğdu. 658/1260 yılı ile son bulan ve Tabarî'nin tarihinden beslenen Arapça kroniği, 1625'te Avrupa'da tanındı¹⁴³.

İbn Hallikân: İbn Hallikân (608/1211-681/1282)

Kendinden sonraki bütün Arap Kronistler tarafından kullanılan biyografik sözlüğü ("Vafayât al-a^cyân va an bâ' abnâ' al-zamân") ünlü kişilerin özgeçmişlerini içeriyor ve çoğunlukla çağdaş tanıkların ifadelerine dayanıyor. Başvurduğu kaynaklar arasında İbnül'Esîr ve İbnülcevzi'nin eserleri yer alıyor¹⁴⁴.

İbn Vâsıl: Camâl al-Dîn İbn Vâsıl (604/1207-697/1298)

Ünlü bir kadî'nin oğlu olarak Hamâ'da doğdu. Kudüs, Dimaşk ve Halep'te okudu. El-Muazzam'ın hizmetinde bulunan babası tarafından kısa zamanda Dimaşk sarayına sokuldu; burada el-Muazzam ile el-Nâsır Davud'un samimî dostu oldu. Uzun gezilerden sonra Kahire'de müderris olarak görev yaparken, Memluk sultanları ile de dostluk kurdu ve Sultan Baybars tarafından 663/1265'te (Ebülfidâ'ya göre 659/1261'de) II. Friedrich'in oğlu olan Sicilya kralı Manfred'in yanına elçi olarak gönderildi. Orada uzunca bir zaman kaldı ve Manfred ile sıkı bir dostluk sürdürdü. Bu dönem hakkında, öğrencisi Ebulfidâ tarafından kullanılmış olan "Mufarric al-kurûb fî aḥbâr Banî Ayyûb" (530/1135-630/1233 tarihleri arasında Eyyübîlerin tarihi) adındaki başlıca eserinde söz etmektedir. Ebülfidâ, eserinde hocasını anıyor ve onun çokyönlü yeteneğini övüyor, İbn Vâsıl, İbnül'Esîr'in Dünya Tarihini devraldı; kendi eseri de Ebülfidâ, Zehebi, Makrîzî, Ebülmaḥâsin v.b. tarafından kullanıldı¹⁴⁵.

İskenderiye Patriklerinin Anonim Tarihi:

Bu Arapça eser 10. yüzyılda Mısır'da Sever(i)us adında bir Kıptî din adamı tarafından başlatıldı ve başka yazarlar tarafından sürdürüldü. İslam

¹⁴³ Cahen, s. 60; Wiet, s. 256; M. Plessner, "Mekîn" md., *İA*, VII, s. 628-630.

¹⁴⁴ Cahen, s. 38; Gottschalk, s. 13; Reinaud, s. xxiv; Wiet, s. 210; C. Brockelmann, "İbn Hallikân" md., *İA*, V2, s. 745 v.d.

¹⁴⁵ Cahen, s. 68 v. dd.; Gottschalk, s. 7, v.d.; Reinaud, s. xxv v.d.; Wiet, s.256; Abou'l-Feda, *RHC*, or., I. 170 v.d.; Abulfeda, *Annales Muslemici*, V, s. 145-151; A. S. Erzi, "İbn Vâsıl" md., *İA*, V2, s. 833-835.

kaynaklarında bulunan pasajlar vasıtasıyla yararlandığım bu çağdaş Hıristiyan kaynak, Beşinci Haçlı Seferi hakkında değerli bilgiler sunuyor. Friedrich'in bu Haçlı Seferini işleyen ve o devirde Kahire'de bulunan yazarın adı Mohub idi; ancak onu zikreden Arap kronistleri, kendisinden "İskenderiye Patriklerinin Tarihçisi" diye söz ediyorlar¹⁴⁶.

IV.1.b) *Daha geç kaynaklar:*

Baybars: Baybars al-Manşûrî al-Ḥaṭâ'î (644 veya 645/1247-725/1325)

Bu Türk emirinin Dünya Tarihi ("Zubdat al-fikra fî târiḥ al-hicra") yaradılıştan 724/1324'e kadar uzanıyor ve biri Aynî olmak üzere, iki yazarın kroniğinde kısmen mevcut. Bu eseri için İbnül'Esîr, İbn Vâsil ve İbnülcevzî'nin tarihlerinden yararlanılmış¹⁴⁷.

Ebülfidâ: Abu'l-Fidâ' (672/1273-731 veya 732/1331)

Salâhaddin'in ahfadından olan bu tarihçi, emaretine sahip olmamakla beraber, Hamâ emiri ailesindendi. Yaradılıştan 729/1329'a kadar uzanan Dünya (İslam) Tarihi ("Al-Muḥtaşar fî târiḥ al başar") başta İbnül'Esîr ve İbn Vâsil olmak üzere, kendinden önceki yazarlara dayanmaktadır¹⁴⁸.

Nüveyrî: Al-Nuvayrî (677/1279-732/1332)

Yüksek devlet makamlarında bulunmuş ve hattatlığı ile ciltçiliğiyle de tanınan bu Mısırlı kronistin ünlü ve çok mufassal aksiklopedisi, bir Dünya Tarihini de içeriyor ("Nihayat al-arab fî funûn al-adab"). Nüveyrî, İbnülcevzî ve Ebû Şâme'nin eserlerini devraldı¹⁴⁹.

Zehebî: Al-Zahabî (673/1274-784/1348)

Kahire'deki öğrenimini bitirdikten sonra, vatanı olan Dimaşk'ta müderris olarak yaşadı. 700/1300'e kadar işlediği "Târiḥ al-İslâm" adlı

¹⁴⁶ Gottschalk, s. 16; Reinaud, s. xxij; Wiet, s. 61; P. Jackson, "The Crusades of 1239-41 and their Aftermath", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, I (1987), s. 33-35. Jackson'un (s. 35) sözünü ettiği yeni yayını görmedim (dn. 9).

¹⁴⁷ Cahen, s. 78; D. S. Margoliouth, "Baybars" md., *IA*, II, s. 363 v.d.

¹⁴⁸ Cahen, s. 81; Gottschalk, s. 17; Reinaud xxvij v. dd.; Wiet, s. 256; Brockelmann, "Ebülfidâ" md., *IA*, IV, s. 78.

¹⁴⁹ Cahen, s. 81 v.d.; Gottschalk, s. 17; Reinaud, xxxij. v.d.; Wiet, s. 257; I. Kratchkowsky, "Nüveyrî" md., *IA*, IX, s. 374 v.d.

büyük eseri için İbnül'Esîr, İbnülcevzî, Ebû Şâme, İbn Hallikân ve Ebülfidâ gibi tarihçilerin kroniklerini kullandı¹⁵⁰.

Yâfiî: Al-Yâfiî (669 civ./1299 veya 1300 civ.-768/1367)

Yemen'de doğup, Mekke'de ölen bu mutasavvıf, İbnül'Esîr, İbnülcevzî, İbn Hallikân ve Zehebî'ye dayanan Dünya Tarihini ("Mir'at al-canân...") Mısır sultanı Kalaun'a adadı¹⁵¹.

İbn Kesîr: İbn Kaşîr (701/1301-774/1373)

Bu kronistin doğduğu ve yaşadığı yer Dimaşk idi. Yaradılıştan kendi hayatının son yıllarına kadarki zamanı işlediği Dünya Tarihini ("Al-Bidâya va'l-nihâya") kaleme alırken, aralarında İbnül'Esîr, İbnülcevzî, Ebû Şâme, İbn Hallikân ve Ebülfidâ olmak üzere, eski Arapça kaynaklara başvurdu¹⁵².

Makrîzî: Al-Makrîzî (766/1364-845/1442)

Kahire'de doğan ve müderris olan bu Arap kronisti, tarih araştırmalarında ilk planda Mısır'ı ele aldı. Büyük Mısır Tarihine ek olarak, çağdaş tanıkların ifadelerine dayanan bir Eyyubîler ve Memluklar Tarihi ("Al-Sulûk li-mâ rifat duval al-mulûk") yazarken, aralarında İbnülcevzî ve İbn Vâsıl olmak üzere, değişik müverrihlerin eserlerinden yararlandı¹⁵³.

Aynî: Al-Aynî (762/1360-855/1451)

Doğumundan bir buçuk yüzyıl önce Ankara'dan göç etmiş bir ailenin oğlu olarak Ayıntab'da doğan bu kronist, Kahire'de muhteseplik, evkaf nazırlığı ve baş kadılık görevlerinin dışında müderrislik de yapmıştır. En önde gelen eserlerinden "İkd al-cumân fi tarih ahl al-zamân", büyük ölçüde İbnül'Esîr, İbnülcevzî, İbnül'Amîd, İbn Hallikân, İbn Vâsıl, Baybars, Ebülfidâ, Nüveyrî ve İbn Kesîr'e dayanıyor¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Cahen, s. 82; Gottschalk, s. 17; Reinaud, xxxij; Wiet, s. 257; Moh. Ben Cheneb (ve S. Furat) "Zehebî" md., *İA*, XIII, s. 493-495.

¹⁵¹ Cahen, s. 84; Gottschalk, s. 17; Reinaud, xxiv v.d., F. Krenkow, "Yâfiî" md., *İA*, XIII, s. 333-335.

¹⁵² Cahen, s. 84; Wiet, s. 257; C. Brockelmann, "İbn Kesîr (2)" md., *İA*, V2, s. 762.

¹⁵³ Cahen, s. 56 v.d.; Gottschalk, 18; Reinaud, xxxiv v.d.; Wiet, s. 257 v.d.; C. Brockelmann, "Makrîzî" md., *İA*, VII, s. 206-208.

¹⁵⁴ Cahen, s. 87; Marçais [ve M. H. Yinanç], "Aynî" md., *İA*, II, s. 70-72.

Ebülmahâsin: Abu'l-Mahâsin (813/1411-870/1466 veya 874/1469)

İbn Tağrîbardî adıyla de tanınan bu müverrih, Kahire'de o sırada Şam ve Halep valisi olan bir Türk kölesinin oğlu olarak doğdu ve Kahire'de bir askerî eğitim gördü. Arap fethinden 857/1453'e kadar uzanan önemli ve güvenilir bir Mısır Tarihi ("Al Nucüm al-zâhira fi mulük Mişr va'l-Kâhira") olan başyapıtı, İbnül'Esîr, İbnülcevzî, Ebû Şâme, İbn Vâsıl ve başka kronistlerin yazılarına dayanmaktadır¹⁵⁵.

IV.2 Doğu kaynaklarına göre Friedrich'in kimliği

Friedrich'in Haçlı Seferi Arapça tarihlerde özel bir dikkatle işlendi; kişi olarak da II. Friedrich Doğulu müverrihleri birçok başka Haçlıdan daha fazla ilgilendirdi. Daha Filistin'e gelmeden önce "Hükümdarların Kralı" olarak tanınmaktaydı¹⁵⁶. Haçlı Seferinden sonra da Arap kronistleri onun azametini dile getirdiler. Yıllıklarında Ebülfidâ şöyle diyor:

"Enberetour sözcüğü Frank dilinde Ümeranın kralı demektir. Gerçek adı Feredric (Frédéric) olan bu hükümdar, Sicilya adasına ve uzun ülkenin (İtalya) Anboulîa (Apulya) ve El-Anbardîa (Lombardiya)'dan meydana gelen kısmına sahipti."¹⁵⁷

İbn Vâsıl Friedrich'e "Verderik" diyor.¹⁵⁸ İbnül'Esîr "imparator" unvanını "hükümdarların hükümdarı"¹⁵⁹ biçiminde açıklıyor; Makrîzî de Friedrich'i "al-Malik al-İmperatur"¹⁶⁰ diye adlandırıyor. İbnülcevzî, Friedrich'e atfedilen unvan ve sıfatları sıralıyor:

"Büyük kral, çok ünlü, muhteşem, çok güçlü, muzaffer, Sezar, saygıdeğer, imparator, gücü ve soyluluğu ilâhî kudret ve yücelikten kaynaklanan, Almanya, Lombardiya ve Sicilya kralı, Kudüs'ün bekçisi, Papanın dayanağı, Hıristiyan krallarının kralı, Frank krallıklarının koruyucusu, Haçlı ordularının kumandanı..."¹⁶¹

¹⁵⁵ Cahen, s. 87; Gottschalk, s. 18 v.d.; Reinaud, s. xxxv; Wiet, s. 258 v.d.; Brockelmann, "Ebülmahâsin" md., *İA*, IV, s. 90 v.d.

¹⁵⁶ Baybars'ı Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 89; Nüveyrî'yi Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 90.

¹⁵⁷ Abou'l-Feda, *RHC*, or., I, s. 103; Abulfeda, *Annales Muslemici*, IV, s. 349.

¹⁵⁸ İbn Vâsıl'ı akt. Makrîzî, *ROL*, IX, s. 509, Anm. 3.

¹⁵⁹ Ibn-Alatyr, *RHC*, or., II, s. 171.

¹⁶⁰ Makrîzî-Röhricht, *Beiträge*, I, s. 97.

¹⁶¹ İbnülcevzî'den akt. Aynî, *RHC*, or., II, s. 199 v.d.; İbnülcevzî'yi Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 94.

IV.3 *Friedrich'in bilim merakının anlatılışı*

Friedrich'in bilime büyük bir merak beslediği konusunda Arap kronistlerinin hepsi hemfikir. Makrîzî onun "geometri, aritmetik ve fen bilimlerinde çok bilgin bir adam"¹⁶² olduğunu yazıyor ve çözümlerini öğrenmek için el-Kâmil'e matematik soruları gönderdiğini ekliyor. Sultan da soruları birkaç âlime sunmuş ve bunların yardımıyla çözerek, sonuçları İmparatora göndermiş. Baybars, Friedrich'in "bilgeligi, mantığı ve tıbbı seven, mükemmel ve bilge bir kral"¹⁶³ olduğunu yazıyor. Müverrihler, özellikle bu bilim merakını Friedrich'in lehine kaydettiler, çünkü bu yönüyle, birçok bilim dalına vâkıf olan birinin gerçekten güçlü bir hükümdar sayılabileceği görüşüne uyan ve böylece kendi hükümdar idealleri olan tipe yakındı. Böyle bir değerlendirmeye örnek olarak, İbn Hallikân'ın el-Kâmil'den, sarayında çok sayıda bilgin barındırdığı ve bunlarla bilimsel tartışmalar yaptığı için, iyi bir isim bırakmış, büyük bir hükümdar diye söz etmesi görülebilir¹⁶⁴. İbn Hallikân aynı değerlendirmeyi el-Muazzam için de yapıyor ve onun yeteneklerini övüyor: "Allah bu hükümdara rahmet eylesin; öyle soylu ve akıllıydı ki!"¹⁶⁵ El-Muazzam aynı biçimde İbn Vâsıl tarafından da övülüyor¹⁶⁶. Bu gibi açıklamalar, aydın bir monarkın, yüzyıllar sürecek olan atalete henüz düşmemiş Doğunun hükümdar anlayışına uyduğunu gösteriyor; böyle bir yaklaşıma sahip gözlemciler de nitekim Friedrich'in Doğu kültür çevresinde yetişmiş, İslam kültürüne vâkıf bir hükümdar olduğunu kolayca anladılar.

Ancak burada Grousset, Gottschalk ve Reinaud gibi bazı modern araştırmacıların, İbn Vâsıl'ın bir açıklamasını yanlış yorumlamalarına işaret etmek gerekir. Ebülfidâ, Yıllıklarında İbn Vâsıl'ın şu sözlerini devralıyor:

"Ben, diyor Kadı Cemaleddin İbn Vâsıl, bu ülkeyi, el-Melik el-Zahir Baybars'ın beni elçilikle bu yörenin hâkimi olan el-Enbetour'un yanına gönderdiği zaman gördüm. Bütün Frank kraları arasında o, yetenekleri ve felsefe, mantık ve tıp merakı sayesinde müstesna bir yer tutuyordu. Kendisi, halkının çoğunun İs-

¹⁶² Makrîzî, *ROL*, IX, s. 528 v.d.

¹⁶³ Baybars'ı Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 89.

¹⁶⁴ *Ibn Khallikân*, III, s. 241.

¹⁶⁵ *Ibn Khallikân*, II, s. 429.

¹⁶⁶ İbn Vâsıl'ı akt. Makrîzî, *ROL*, IX, s. 512, dn. 1.

lama bağlı olan Sicilya'da yetiştirildiğinden dolayı, Müslümanlara yakınlık duyardı.”¹⁶⁷

Bu sözler sanki Friedrich için biçilmiş kaftan, ancak tasvir edilen kişi kendisinden sonra Sicilya kralı olan oğlu Manfred. İbn Vâsıl, kendisinin de açıkladığı gibi, ancak II. Friedrich'in ölümünden sonra Memluk sultanı Baybars tarafından Sicilyalı Manfred'in yanına gönderildi¹⁶⁸. Tarif ettiği hükümdar kuşkusuz Manfred olduğu halde, Grousset bu açıklamaların Friedrich hakkında yapıldığını varsayarak, onun İslam kültürüne özel bir eğilim taşıdığını söylerken, bu gerçeği kanıtlamak için İbn Vâsıl'ın yukarıdaki açıklamasına dayanıyor¹⁶⁹. Gottschalk¹⁷⁰ ve Reinaud¹⁷¹ da Grousset'nin hatasına düşüyorlar. Grousset'nin de kullandığı “Recueil des historiens des croisades”daki seçmede bir çeviri hatası veya Friedrich'ten söz edilen bir yerin atlanmış olması söz konusu değil, çünkü bu yer, Ebülfidâ'nın eksiksiz çevirisi olan Latince “Annales Muslemici”de de aynı biçimde verilmiş. Burada ayrıca, İbn Vâsıl tarafından, bilim sevgisi sayesinde diğer Frank hükümdarlardan farklı görülen “imperator”¹⁷² şu dipnotla açıklanıyor:

“O Kadı'nın elçi olarak yanına gittiği kişi II. Friedrich değil. Çünkü II. Friedrich 1250 yılında öldü, ve Baybars ancak 1258 yılında Mısır Sultanı oldu.”¹⁷³

Mamafih bu yanılğı, İbn Vâsıl'ın II. Friedrich'i kulaktan duyma tanıyarak övdüğünü de unutturamaz. Bilim ve İslam kültürüne olan sevgi, baba oğul, her ikisine de özgüydü. Bu gerçek, çağımızda bazı araştırmacıların, Manfred'e dair yapılmış, ancak en az ona olduğu kadar babasına da yakışan bir açıklamayı Friedrich'e bağlamalarına yol açmıştır.

Yaptıkları siyasal görüşmeler sırasında bilimsel konuları tartıştıklarını gördüğümüz Friedrich ile Fahreddin, birbirleriyle sağlam bir dostluk sürdürdüler; Friedrich'in bilgisini takdir eden bu kültürlü Fahreddin'in

¹⁶⁷ İbn Vâsıl'ı akt. Ebülfidâ, *RCH, or.*, I, s. 104 / *Annales Muslemici*, IV, s. 349.

¹⁶⁸ Aynısı, *RHC, or.*, I, s. 170 v.d. / *Annales Musl.*, V, s. 146 v dd.

¹⁶⁹ Grousset, III, s. 278, dn. 1.

¹⁷⁰ S. 156.

¹⁷¹ S. 433.

¹⁷² İbn Vâsıl'ı akt. Ebülfidâ, *Annales Muslemici*, IV, s. 349.

¹⁷³ *Annales Muslemici*, IV, s. 696, dn. 247.

arabuluculuğu, İmparator ile el-Kâmil'in birbirlerine yakınlaşmalarını sağlamıştır¹⁷⁴.

IV.4 *Friedrich'in dış görünümü, davranışı ve dinî inançlarının anlatılışı*

Friedrich'in Sicilya'ya dönmeden önce Kudüs'e yaptığı gezi hakkında Nablus'lu Kadı Şemseddin'in tanık ifadelerine dayanan birçok öykü Araplar tarafından nakledildi. El-Kâmil bu kadıya, İmparatora gezisinde refakat etmesini emretmişti¹⁷⁵. İbnülcevzî, Kudüs'teki Ömer camisinin bekçilerinden, Friedrich'in oradaki ikameti hakkında edindikleri izlenimleri dinleyip kaleme aldı.

İmparatorun dış görünümü Arapları pek etkilememişe benziyor:

"İmparatorun kızıl saçlı, köse ve gözlerinin zayıf olduğu söyleniyor; köle olsaydı, değeri iki yüz dirhem etmezdi."¹⁷⁶

İbnülcevzî'nin bu anlatışı mamafih, İmparatorun kişiliğinin horlanması olarak değil, sadece göze pek hitap etmeyen dış görünümüyle ilgili izlenimlerin nakli olarak anlaşılmalı. Nitekim nezaketi övülüyor:

"Bu İmparator çok cömert, çok yakınlık gösteren ve ahlâklı bilgin bir adamdı."¹⁷⁷

İbnülcevzî'nin anlattıklarına göre, Friedrich el-Aksa camisinin girişinde bir Hıristiyan vaizini, elinde İncil, para toplarken görmüş. Friedrich onu yere itmiş ve ona, kendilerinin "Sultan el-Kâmil'in hizmetkârları olduklarını"¹⁷⁸, kendilerine kiliseleri vermekle gösterdiği âlicenaplık için Sultana şükran borçlu olduklarını söylemiş. İzinsiz olarak hiç bir Hıristiyanın giremeyeceği camilerde Müslümanların, ibadetlerini rahatsız edilmeden yapabilecekleri kararlaştırılmış¹⁷⁹.

Friedrich Sahra camisinde şu sözleri okumuş: "Salâhaddin bu mabedi putperestlerden arındırdı"¹⁸⁰. Putperestlerle kimlerin kastedildiğini öğren-

¹⁷⁴ Röhricht, *Jerusalem*, s. 780 v.d.

¹⁷⁵ Al-Aîni, *RCH, or.*, II, s. 190; krş. Gottschalk, s. 159 v.d.; Reinaud, s. 430-433.

¹⁷⁶ İbnülcevzî'yi akt., Aynî, *RCH, or.*, II, s. 193; aynısını Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 92; aynısını Yâfi'i'den akt. Reinaud, s. 431.

¹⁷⁷ İskenderiye Patriklerinden akt. Makrîzî, *ROL, IX*, s. 519, dn. 1.

¹⁷⁸ Gottschalk, s. 159.

¹⁷⁹ Makrîzî, *ROL, IX*, s. 526; Makrîzi-Reinaud, s. 432; İbnülcevzî'yi, akt. Aynî, *RHC, or.*, II, s. 192; aynısını Amari'den akt. Röhricht, *Beiträge*, I, s. 92.

¹⁸⁰ İbnülcevzî'yi akt. Aynî, s. 192; aynısını Amari'den akt. Röhricht, a.y.

miş ve cami kapısının üstünde bulunan kafesli pencereye işaret ederek, bunun ne işe yaradığını sormuş. Serçelerin girmesini önlemek için olduğunu öğrenince de, Hıristiyanları kastederek: "Tanrı buna karşılık size domuzları gönderdi"¹⁸¹ demiş. İbnülcevzi'ye göre, İmparatorun bu konuşma tarzı, Ömer camisinin bekçilerinde, kendisinin bir "maddecî"¹⁸² olduğu, ölümden sonraki hayata inanmadığı izlenimini uyandırmış: "Konuşmalarına bakılacak olursa, o bir ateist idi ve Hıristiyan diniyle eğleniyordu."¹⁸³ Haçlı Seferler çağında, Friedrich'in sıra dışı tutumu, kendisinin Hıristiyanlık karşıtıymış gibi bir izlenim uyandırmışa benziyor; bu da farklı dinden gözlemcilerin sübjektif algılama eğilimini yansıtıyor. Müezzinler öğle namazının ezanını okuduklarında, Friedrich'in bütün maiyeti -ve bunların arasında da Sicilya'daki öğretmeni- namaza durmuş, çünkü hepsi Müslümanmış¹⁸⁴.

Daha Friedrich Kudüs'e gitmeden önce, diplomatik kaygılardan dolayı el-Kâmil, Nabluslu Kadı Şemseddin'e, İmparatorun hoşuna gitmeyecek her türlü uygulamayı, bu arada da ezanın okunmasını, yasaklamasını emretmişti. Ancak Şemseddin, müezzini Sultanın bu yasağından haberdar etmeyi unuttuğu için, müezzin ezan esnasında bir de el-Mü'minûn Suresinin Hz. İsa ile Meryem Ana'ya atıf yapan 91. ayetini okumuş:

"Allah hiç bir evlât edinmemiştir. Beraberinde hiç bir ilâh da yoktur..."

Friedrich, caminin yanında oturan Şemseddin'in konuğuyken, bu ayeti duymuş. Korkuya kapılan ev sahibi, güneş doğduktan sonra müezzinin yanına giderek, bundan böyle minareye çıkmasını yasaklamış. Ertesi gün sabah ezanı okunmayınca, Friedrich Şemseddin'e bunun sebebini sormuş; o da Sultanın yasaklamasını açıklamış. Bunun üzerine Friedrich kendisine şu sözlerle karşılık vermiş:

"Aman Kadı Efendi, sizinki ne büyük bir yanılığdır! Benim yüzümden ibadetinizi, yasanızı ve dininizi değiştiriyorsunuz. Pe-

¹⁸¹ Aynısını akt. Aynî, s. 193; aynısını Amari'den akt. Röhricht, a.y.; ayn. Yâfîi'den akt. Reinaud, s. 431.

¹⁸² Başka kitaplarda bu sözcük (dahri) "dünyevi" veya "naturalist" olarak çevrilmiş.

¹⁸³ İbnülcevzi'yi akt. Aynî, s. 193; ayn. Amari'den akt. Röhricht, a.y.; ayn. akt. Reinaud, a.y.

¹⁸⁴ İbnülcevzi'yi akt. Aynî, a.y.; ayn. Amari'den akt. Röhricht, a.y.

ki ama, benim yanımda, benim ülkemde olsaydınız (ne yapardınız)?”¹⁸⁵

Bu tavır Müslümanları etkiledi; Makrîzî’ye göre, Friedrich’in Kudüs’e gelmekten bir maksadı da, müezzini duymakmış¹⁸⁶.

Sonuç: Arapça kroniklerde beliren Friedrich imgesinin değerlendirilmesi

Son alt bölümlerde sunulan tablo, Doğulu gözlemcilerin anlattıklarına göre çizilmiştir. Bütün bu tasvirler göre, Friedrich’in Doğu’da yarattığı izlenim, sıradan bir Haçlıninkinden farklı olmuştur. İslamın kültürüne hayranlık ve dinine de saygı beslediğini Arapça kaynaklarda okuyabiliyorsak, bunun hiç bir şaşırtıcı yanı yoktur. Nihayet Friedrich, Batı üniversiteleriyle Doğu medreselerinde aynı malzemenin işlendiği, aynı bilgi temeli üzerinde bilim üretildiği bir çağın insanıydı; ancak, bu gerçek onun eğilimlerini açıklamaya yetmez, çünkü asıl belirleyici olan ve kendisini diğer Avrupalı monarklardan ayıran husus, sadece Kutsal Roma-Alman İmparatorluk tacının - üstelik de Papalık ile çatışan - sahibi değil, henüz canlı bir İslam kültür mirasını yaşatan bir ülkenin, Sicilya krallığının, orada yetişmiş ve mükemmel Arapça konuşan hükümdarı olmasıydı. Bu verilerin ışığında, Eyyubîlerin aralarındaki sürtüşmeleri diplomatik maharetle kendi lehine kullanmayı bilmiş olmasına bakıp da, Mısır ve Suriye’de bulunduğu sırada, her fırsatta bilim merakını gidermeye çalışan o devrin bir Doğulu hükümdarı gibi davranmış olmasını, samimiysiz bir tavır, bir siyasal kurnazlık olarak değerlendiremeyiz. Onun yaptığı, “gençliğinde Doğu ile kazanmış olduğu tanışıklığı”¹⁸⁷ sadece siyasal beceri sayesinde değil, içten duygularla da değerlendirmekti. Nitekim İslam âlemiyle -Kudüs’ü 1244’te yitirdikten sonra da¹⁸⁸ - dostluğunu ölümüne kadar sürdürmüştür¹⁸⁹. Kendisine sempati ile baktıklarına tanık olduğumuz Arap gözlemciler de, onu ait olduğu kültürel çerçeveye oturtacak bilgiye sahiptiler. “Bu Doğulular on[un kişisin]de sadece Kudüs’teki dini bütün imamları dehşete düşüren ‘materyalist’i değil, kültür ve bilim adamını, dört dörtlük şövalyeyi, Doğu’nun uygarlığının bir vâkıfı ve hayranı olduğunu gösteren ‘Frank’ hükümdarını görmüş ve takdir etmiş olmalılar.”¹⁹⁰

¹⁸⁵ Dn. 184’te verilen referanslar; İbnülcevzi’yi akt. Reinaud, s. 431 v.d.; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 526 v.d.

¹⁸⁶ Makrîzî-Reinaud, s. 432; Makrîzî, *ROL*, IX, s. 527.

¹⁸⁷ *Stupor Mundi*, s. 275.

¹⁸⁸ Strayer, *The Crusades of Louis IX*, *HC*, II, s. 489.

¹⁸⁹ *Bk. yuk.* s. 464.

¹⁹⁰ *Stupor Mundi*, s. 278.

